

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри соціальної
роботи та реабілітації
доктор педагогічних наук,
професор

_____ Сопівник І.В.
« _____ » _____ 2025 р.

**БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему
«СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ БОЙОВИХ ДІЙ»**

Спеціальність *231 «Соціальна робота»*

Освітня програма *«Соціальна робота»*

Гарант освітньої програми

доктор педагогічних наук, професор _____ Осадченко Інна Іванівна
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

доктор педагогічних наук, професор _____
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) Сопівник Ірина Віталіївна
(ПІБ)

Виконала

(підпис) _____ Брусліновська Альбіна
(ПІБ студента)

КИЇВ – 2025

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної
роботи та реабілітації

_____ Ірина СОПІВНИК.
(підпис) (ПІБ)

« ____ » _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ ДО ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Брусліновська Альбіна Ігорівна

Спеціальність

231 «Соціальна робота»

Освітня програма

«Соціальна робота»

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи

«СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ БОЙОВИХ ДІЙ»,

затверджена наказом ректора НУБіП України «08» квітня 2025 р. № 581 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру *«20» травня 2025 р.*

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: *наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених; матеріали періодичних видань; навчальна та довідкова література з теми дослідження.*

Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Розкрити сутність поняття «соціальна адаптація ветеранів».
2. Висвітлити особливості соціальної адаптації ветеранів.
3. Вивчити зарубіжний досвід соціальної адаптації ветеранів.
4. Здійснити оцінку потреб ветеранів
5. Обґрунтувати програму соціальної адаптації ветеранів

Дати видачі завдання «13» вересня 2024р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи _____ Ірина Сопівник

Завдання прийняв до виконання _____ Альбіна Брусліновська

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ БОЙОВИХ ДІЙ.....	9
1.1. Поняття та сутність соціальної адаптації	9
1.2. Особливості адаптації ветеранів бойових дій у мирному житті	11
1.3. Основні проблеми, з якими стикаються ветерани після повернення з бойових дій.....	16
Висновок до першого розділу	22
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ТА ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ	23
2.1. Роль державних та громадських інституцій у процесі адаптації	23
2.2. Психологічна підтримка та реабілітаційні програми для ветеранів.....	27
2.3. Працевлаштування, професійна переорієнтація та економічна інтеграція ветеранів.....	35
Висновок до третього розділу	42
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ.....	44
3.1. Зарубіжний досвід соціальної адаптації ветеранів та можливість його застосування в Україні.....	44
3.2. Оцінка потреб ветеранів в процесі соціальної адаптації в Україні	49
3.3. Програма соціальної підтримки ветеранів Помилка! Закладку не визначено.	
Висновок до третього розділу	68
ВИСНОВКИ.....	699
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	79

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота присвячена актуальній соціально-педагогічній проблемі – соціальній адаптації ветеранів бойових дій після повернення до мирного життя. Дослідження має комплексний характер і спрямоване на вивчення теоретичних засад, чинників, механізмів та можливих шляхів удосконалення процесу адаптації осіб, які брали участь у бойових діях.

Структура роботи відповідає вимогам до кваліфікаційних бакалаврських досліджень. Вона включає: картку кваліфікаційної бакалаврської роботи, титульний аркуш, завдання до виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи, реферат, зміст, вступ, основну частину (яка складається з трьох розділів), загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Робота містить 4 додатки, 6 рисунків та 9 таблиць. Список використаних джерел охоплює 65 позицій. Загальний обсяг роботи – 74 сторінки.

У **першому розділі** – «Теоретичні основи соціальної адаптації ветеранів бойових дій» – розкрито поняття та сутність соціальної адаптації, проаналізовано особливості адаптаційного процесу саме у ветеранів бойових дій, а також систематизовано основні проблеми, з якими стикаються військовослужбовці після повернення до мирного життя. Особливу увагу приділено психологічним та соціальним труднощам, які ускладнюють інтеграцію у цивільне середовище.

Другий розділ – «Механізми та чинники соціальної адаптації ветеранів» – присвячено аналізу ролі державних і громадських інституцій у наданні підтримки ветеранам. Окреслено основні напрями психологічної допомоги, важливість реабілітаційних програм, а також розглянуто питання працевлаштування, професійної переорієнтації та економічної інтеграції ветеранів до суспільного життя. Визначено ключові чинники, які сприяють або ускладнюють адаптаційний процес.

У третьому розділі – «Шляхи вдосконалення процесів соціальної адаптації ветеранів» – здійснено порівняльний аналіз зарубіжного досвіду адаптації ветеранів та виявлено його застосовність до українських реалій. Запропоновано шляхи вдосконалення програм підтримки ветеранів, акцентовано на необхідності перегляду державної політики щодо адаптації колишніх військовослужбовців, а також проведено оцінку актуальних потреб ветеранів в умовах сучасної України.

Результати дослідження мають як теоретичне, так і прикладне значення: вони можуть бути використані у практичній діяльності соціальних працівників, державних службовців, представників неурядових організацій, що працюють із ветеранами, а також для розробки та впровадження ефективної політики реінтеграції колишніх військовослужбовців у цивільне середовище.

Ключові слова: соціальна адаптація, ветерани, учасники бойових дій, посттравматичний синдром, психологічна реабілітація, державна політика, громадські ініціативи, працевлаштування, підтримка ветеранів, інтеграція в суспільство.

ВСТУП

Соціальна адаптація ветеранів бойових дій є однією з найважливіших проблем сучасного українського суспільства, оскільки її розв'язання має значний вплив на подальший розвиток країни. Ветерани війни, які повертаються до мирного життя після перебування на фронті, стикаються з численними труднощами, що пов'язані не тільки з фізичними та психічними травмами, але й з проблемами адаптації до змін в соціальному, економічному та культурному середовищі. Після повернення з зони бойових дій багато ветеранів зустрічаються з проблемами у побудові взаємин у родині, складнощами на ринку праці та соціальній інтеграції. Ці виклики потребують комплексного підходу до вирішення проблем, що виникають у процесі реабілітації та адаптації, а також відповідних державних і громадських ініціатив. Тому питання соціальної адаптації ветеранів є надзвичайно актуальним на сучасному етапі розвитку України, що потребує глибокого теоретичного осмислення та розробки практичних рекомендацій для поліпшення ситуації.

Інформаційну базу роботи складають численні наукові публікації, дослідження вітчизняних та міжнародних вчених, а також аналітичні матеріали, що висвітлюють різні аспекти соціальної адаптації ветеранів. В роботі використано дані з офіційних звітів організацій, які займаються питаннями соціальної підтримки ветеранів, а також матеріали, що стосуються психологічних аспектів адаптації, соціальних та правових програм, підтримки ветеранів на ринку праці. Крім того, важливими джерелами є документи державних установ, що регулюють правовий статус ветеранів, та матеріали міжнародних організацій, які мають досвід у наданні допомоги ветеранам.

Метою даної бакалаврської роботи є дослідження проблем соціальної адаптації ветеранів бойових дій в Україні, а також розробка рекомендацій щодо удосконалення процесу адаптації, зокрема у сфері медичної допомоги,

психологічної підтримки, працевлаштування та соціальної інтеграції. Важливим завданням є також визначення ключових факторів, що впливають на ефективність соціальної адаптації ветеранів та формування практичних рекомендацій для покращення існуючих програм і ініціатив.

Об'єктом дослідження є соціальна адаптація ветеранів.

Предметом дослідження є програма соціальної адаптації ветеранів.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. Розкрити сутність поняття «соціальна адаптація ветеранів».
2. Висвітлити особливості соціальної адаптації ветеранів.
3. Вивчити зарубіжний досвід соціальної адаптації ветеранів.
4. Здійснити оцінку потреб ветеранів.
5. Обґрунтувати програму соціальної адаптації ветеранів.

Для вирішення поставлених завдань у роботі будуть використані такі методи:

- Аналіз – для вивчення наукових джерел, законодавчих актів та програм, що стосуються соціальної адаптації ветеранів.
- Порівняльний метод – для аналізу ефективності українських програм порівняно з міжнародним досвідом.
- Метод спостереження – для аналізу роботи соціальних служб і програм, що підтримують ветеранів.
- Метод інтерв'ювання – для оцінки потреб ветеранів.

Теоретичне значення роботи полягає у розширенні знань про соціальну адаптацію ветеранів бойових дій, вдосконаленні теоретичних підходів до аналізу соціальних процесів адаптації в умовах сучасної війни. Результати дослідження можуть стати основою для подальших наукових розробок у сфері соціальної роботи, психології та соціальної політики.

Практичне значення дослідження полягає в розробці рекомендацій для центрів соціальних служб, державних органів, громадських організацій та інших

зацікавлених структур, які займаються питаннями соціальної адаптації ветеранів. Рекомендації можуть бути використані для удосконалення програм підтримки ветеранів, покращення правової та соціальної допомоги, а також для розробки нових стратегій на національному рівні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВETERANІВ БОЙОВИХ ДІЙ

1.1. Поняття та сутність соціальної адаптації

Соціальна адаптація є невід'ємною частиною життя кожної людини, оскільки вона визначає її здатність взаємодіяти з оточенням, ефективно функціонувати в суспільстві та досягати своїх життєвих цілей. Цей процес передбачає пристосування особистості до умов соціального середовища, що здійснюється через засвоєння норм, цінностей, традицій та правил поведінки, які є характерними для певної соціальної групи чи суспільства в цілому. Важливість соціальної адаптації важко переоцінити, адже без неї людина не змогла б комфортно співіснувати з іншими, розвиватися в соціальному, професійному та особистісному аспектах [2].

Процес соціальної адаптації є багаторівневим і включає різні аспекти пристосування людини до навколишнього середовища. Одним із ключових рівнів є психологічний рівень адаптації. Він пов'язаний з тим, як людина внутрішньо сприймає нові умови, як вона змінює свої погляди, установки, звички та реагує на зміни в суспільному середовищі. Це особливо важливо в ситуаціях кардинальних змін, наприклад, під час переїзду в інше місто чи країну, зміни місця роботи або при переході в новий соціальний статус. Успішна психологічна адаптація дозволяє людині відчувати себе комфортно та впевнено навіть у нових і незвичних обставинах.

Другий важливий рівень – поведінковий. Він проявляється в тому, як людина змінює свій стиль спілкування, набуває нових навичок і вчиться застосовувати відповідні моделі поведінки, які є прийнятними в певному соціальному середовищі. Наприклад, при зміні професії або вступі до нового колективу людина повинна навчитися дотримуватися нових соціальних норм і

правил, правильно реагувати на очікування та вимоги оточення. Без розвиненої поведінкової адаптації людині буде складно підтримувати стосунки, працювати в команді та досягати поставлених цілей [4].

Окремо слід згадати культурний рівень соціальної адаптації, який відіграє велику роль у випадках міжкультурної взаємодії. Засвоєння традицій, звичаїв, мови та інших елементів культури є важливим для гармонійного співіснування в суспільстві. Наприклад, людина, яка переїжджає до іншої країни або навіть у інший регіон, може зіткнутися з новими культурними особливостями, які спочатку здаються незвичними або навіть чужими. Але поступово, через спілкування та спостереження, вона засвоює місцеві традиції, вчиться розуміти цінності нової культури та починає відчувати себе її частиною.

Ще один важливий аспект – професійна адаптація. Вона стосується процесу пристосування до умов праці, корпоративної культури, професійних вимог та етики взаємодії в робочому середовищі. Для молодих спеціалістів це особливо актуально, оскільки їм необхідно не лише засвоїти професійні навички, а й навчитися працювати у відповідності до прийнятих у певній сфері стандартів та очікувань. Успішна професійна адаптація дозволяє людині не лише зберегти робоче місце, а й розвиватися, просуватися кар'єрними сходами та реалізовувати свої амбіції [11].

Соціальна адаптація може відбуватися як добровільно, так і примусово, бути швидкою або поступовою. Все залежить від обставин, особистих характеристик людини, рівня її соціалізації, а також підтримки, яку вона отримує з боку оточення. У деяких випадках адаптація проходить легко та природно, але бувають ситуації, коли цей процес супроводжується труднощами, стресами та навіть внутрішніми конфліктами.

Одним із ключових показників успішної соціальної адаптації є її ефективність. Якщо людина здатна комфортно почуватися в соціальному середовищі, встановлювати гармонійні взаємини з іншими, брати активну участь

у суспільному житті та реалізувати свій потенціал, можна говорити про її повноцінну інтеграцію. Водночас проблеми в соціальній адаптації можуть призводити до ізоляції, конфліктів, психологічного напруження та навіть до розвитку серйозних соціальних і психологічних проблем [14].

Соціальна адаптація – це динамічний процес, що триває протягом усього життя людини. Він змінюється залежно від віку, соціального статусу, життєвих обставин та оточення. В дитячому віці цей процес тісно пов'язаний із сім'єю та школою, у юності – з навчанням і першими професійними кроками, у дорослому житті – з кар'єрою, сімейними відносинами та іншими соціальними ролями. Незалежно від віку та обставин, успішна соціальна адаптація є запорукою гармонійного життя та ефективного функціонування людини в суспільстві.

1.2. Особливості адаптації ветеранів бойових дій у мирному житті

Адаптація ветеранів бойових дій до мирного життя є складним і багатогранним процесом, що охоплює широкий спектр психологічних, соціальних, економічних та фізичних аспектів. Людина, яка пережила бойові дії, проходить через значні зміни у своєму житті, що вимагає глибокого розуміння та підтримки з боку суспільства. Процес адаптації залежить від індивідуальних особливостей особистості, рівня соціальної підтримки, а також наявності державних та громадських програм реінтеграції [3].

Одним з найсерйозніших викликів, з якими стикаються ветерани після повернення з війни, є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Він проявляється у вигляді підвищеної тривожності, депресії, емоційної нестабільності, безсоння та навіть агресивних реакцій на зовнішні подразники. Бойовий досвід залишає глибокий відбиток у свідомості людини, що може ускладнювати адаптацію до цивільного життя.

Багато ветеранів відчують труднощі у взаємодії з оточенням, оскільки їхній світогляд суттєво змінився. Вони можуть почуватися відчуженими, нерозумілими близькими людьми, що створює проблеми у комунікації та призводить до ізоляції. Важливу роль у подоланні цих труднощів відіграє психологічна підтримка – індивідуальна чи групова терапія, консультації з психотерапевтами, а також участь у спеціальних реабілітаційних програмах [7].

Повернення до мирного життя вимагає від ветеранів відновлення соціальних зв'язків та налагодження взаємин із родиною, друзями, колегами. Часто вони стикаються з нерозумінням з боку цивільного населення, що не переживало подібного досвіду. У такій ситуації важливу роль відіграють групи підтримки, де ветерани можуть ділитися своїм досвідом, отримувати моральну підтримку та знаходити людей, які їх розуміють.

Громадські організації, які займаються допомогою ветеранам, також сприяють соціальній інтеграції. Вони організують зустрічі, семінари, заходи, що сприяють залученню колишніх військовослужбовців до суспільного життя, створюючи простір для їхньої самореалізації та активної участі в житті громади.

Значною проблемою для ветеранів є повернення до професійної діяльності або пошук нової роботи. Часто вони мають військові спеціальності, які не знаходять застосування у мирному житті, що потребує перекваліфікації та здобуття нових навичок. У цьому процесі важливу роль відіграють державні програми працевлаштування, курси професійної підготовки та підтримка підприємців, які готові надавати робочі місця ветеранам [22].

Багато ветеранів знаходять своє покликання у підприємстві, створюючи власні бізнеси. Для цього необхідна фінансова підтримка, зокрема у вигляді пільгових кредитів, грантів та державних програм стимулювання малого бізнесу серед колишніх військових.

Ветерани, які отримали поранення або мають фізичні травми, потребують тривалої реабілітації. Медична допомога, фізіотерапія, протезування та

спеціальні заняття спортом відіграють важливу роль у відновленні фізичного здоров'я та поверненні до активного життя. Спортивні заходи, зокрема змагання серед ветеранів, не лише сприяють фізичному зміцненню, а й допомагають відчутти підтримку суспільства та знайти нові джерела мотивації [25].

Успішна адаптація ветеранів неможлива без комплексної державної підтримки. Програми соціальної допомоги передбачають надання пільг, медичного обслуговування, житлових субсидій, освітніх грантів та психологічної підтримки. Громадські організації та волонтерські рухи також відіграють важливу роль у реабілітації ветеранів, допомагаючи їм інтегруватися в суспільство та знайти нові сенси у житті.

Адаптація ветеранів бойових дій до мирного життя – це складний і тривалий процес, що вимагає комплексного підходу. Поєднання психологічної підтримки, соціальної інтеграції, професійної перекваліфікації, фізичної реабілітації та державної допомоги створює сприятливі умови для повернення ветеранів до повноцінного життя. Важливо, щоб суспільство не залишало ветеранів наодинці зі своїми проблемами, а активно сприяло їхній реінтеграції та підтримці, створюючи можливості для їхнього подальшого розвитку та самореалізації [8].

Станом на кінець листопада 2023 року чисельність Збройних сил України (ЗСУ) перевищувала 880 тисяч осіб. Серед них понад 62 тисячі жінок, з яких 45 587 є військовослужбовицями. Наразі статус учасника бойових дій отримали 13 487 жінок. Такі дані надає Медійний майданчик Сил оборони, який координується Міністерством оборони України. Загалом сектор безпеки та оборони країни охоплює приблизно мільйон осіб. За оцінками військових експертів, у разі продовження війни понад три роки, кількість ветеранів в Україні може перевищити 3 мільйони, з яких близько третини матимуть статус учасників бойових дій. Ці показники підкреслюють унікальність досвіду України та

необхідність розробки ефективних механізмів адаптації військових до мирного життя.

Вплив війни на суспільство не обмежується лише періодом бойових дій, а продовжується і після їх завершення. Війна залишає слід не тільки на військових, а й на цивільному населенні, змінюючи їх світогляд та ставлення до реальності. Демобілізовані військові часто стикаються з нерозумінням та навіть настороженістю з боку суспільства, оскільки адаптація до звичайного життя відбувається не одразу. Для багатьох характерний "фронтний максималізм", що ускладнює повернення до мирних реалій [10].

Основним викликом для держави є забезпечення ефективної соціальної адаптації ветеранів. Військовослужбовці, що тривалий час перебували у чітко регламентованій системі військової служби, після повернення додому зіштовхуються з розбіжностями між власними очікуваннями та вимогами цивільного суспільства. Це створює низку соціальних проблем, серед яких складнощі з працевлаштуванням, вибором медичних установ для реабілітації, а також психологічна адаптація. Особливо важкою є інтеграція для тих, хто страждає від посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії чи тривожних розладів. Фізичні травми також ускладнюють повернення до звичного життя, вимагаючи змін у способі життя як для самих ветеранів, так і для їхніх сімей.

Держава має забезпечити ефективну систему підтримки для колишніх військових. На сьогодні існує державна програма психологічної реабілітації, яка переважно передбачає компенсацію витрат на психологічну допомогу, що ветерани та їхні родини повинні шукати самостійно. Відсутність комплексного підходу до реабілітації ветеранів призводить до соціальної ізоляції, зростання рівня насильства та криміналізації суспільства [14].

Серед ключових проблем, з якими стикаються ветерани та їхні родини, можна виокремити:

- недостатню медико-реабілітаційну допомогу;
- труднощі в соціальній взаємодії та адаптації в родинному колі;
- невизначеність щодо майбутнього;
- обмежену підтримку з боку держави.

Дослідження, проведене Українським ветеранським фондом у січні 2024 року, підтверджує, що значна частина ветеранів має суттєві проблеми зі здоров'ям. Фізичні травми, зокрема ампутації, черепно-мозкові ушкодження, втрата слуху або зору, ускладнюють повернення до цивільного життя. Крім того, чимало військових страждає від ПТСР, депресії та тривожних розладів. За даними дослідження, 52,4% респондентів висловили занепокоєння щодо свого здоров'я, а 48,9% незадоволені рівнем медичного обслуговування. Водночас 20,4% ветеранів зазначили, що мають труднощі з отриманням психологічної допомоги [22].

Серед найзатребуваніших послуг ветерани виділяють санаторно-курортне лікування (69,1%), стоматологічну допомогу (49,3%), зубопротезування (39,5%), а також фізичну та психологічну реабілітацію. Особливу увагу потребує лікування ПТСР (22,4%). Однак, лише 13,8% опитаних на момент дослідження отримували необхідні медико-реабілітаційні послуги.

Жінки-військовослужбовиці стикаються з додатковими труднощами. Внаслідок бойових дій вони отримують не лише фізичні поранення, а й страждають від наслідків екстремальних умов служби, що негативно впливає на їхнє репродуктивне здоров'я. Проте в державних медичних установах цьому питанню приділяється недостатньо уваги. Стереотипи щодо нібито більш комфортних умов служби для жінок призводять до недостатньої розробки програм реабілітації саме для військовослужбовиць [33].

Проблеми соціальної взаємодії ветеранів з родинами та суспільством також є важливими. Через труднощі адаптації до мирного життя багато колишніх військових зіштовхуються з непорозумінням у родині. За статистикою, третина

шлюбів військовослужбовців розпадається після демобілізації. Емоційні травми, отримані на війні, стають перешкодою у спілкуванні, що призводить до соціальної ізоляції. Відповідно до опитувань, кожен п'ятий ветеран проживає сам, а кожен третій – розлучений [18].

Хоча уряд забезпечує безкоштовне лікування та реабілітацію для військових, члени їхніх сімей змушені самотійно покривати витрати на проживання поруч із ветеранами під час лікування. Це створює додатковий фінансовий тиск на родини та ускладнює процес реабілітації. 70% опитаних зазначили необхідність санаторно-курортного лікування разом із сім'ями, а 32,9% потребують спільних програм психологічної підтримки. Однак на початок 2024 року лише 4,3% ветеранів отримували таку допомогу.

Нестача комплексної підтримки з боку держави формує негативне сприйняття реальності серед ветеранів. Вирішення цих проблем потребує системного підходу, ефективної взаємодії держави, громадянського суспільства та соціальних служб. Лише завдяки цілеспрямованій державній політиці можна забезпечити належну інтеграцію ветеранів у мирне життя, надаючи їм необхідну підтримку на всіх рівнях.

1.3. Основні проблеми, з якими стикаються ветерани після повернення з бойових дій

Повернення ветеранів із зони бойових дій до мирного життя є складним і багатогранним процесом, що супроводжується численними викликами. Військовослужбовці, які брали участь у збройних конфліктах, часто стикаються з проблемами психологічного, соціального, економічного та фізичного характеру. Ці труднощі можуть ускладнювати їхню реінтеграцію в суспільство та негативно впливати на якість життя [5].

Один із найсерйозніших викликів, з якими стикаються ветерани, – це посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Він проявляється у вигляді панічних атак, тривожності, нав'язливих спогадів про бойові дії, безсоння, емоційної нестабільності та підвищеної агресивності. Деякі ветерани відчують почуття провини за пережите або за загиблих товаришів, що може призводити до депресії та навіть суїцидальних думок [41].

Також існує проблема соціальної відстороненості: військові, які довгий час перебували в зоні бойових дій, можуть мати труднощі в спілкуванні з цивільними людьми, не розуміючи їхніх турбот і цінностей. Це часто створює бар'єр між ветераном і його сім'єю, друзями, суспільством загалом.

Ветерани часто відчують труднощі у відновленні сімейних і дружніх стосунків. Довготривала розлука, стресові ситуації та зміни в особистості можуть ускладнити взаєморозуміння між ветеранами та їхніми близькими.

Дискримінація та нерозуміння з боку суспільства також можуть стати серйозною проблемою. Деякі люди не розуміють складнощів, через які проходять ветерани, а інколи навіть сприймають їх як агресивних або емоційно нестабільних. Це може призводити до ізоляції ветеранів від суспільства та розвитку відчуття відчуженості [37].

Повернення до цивільного життя часто означає необхідність знайти роботу. Проте багато ветеранів стикаються з труднощами у пошуку відповідного місця праці. Деякі з них не мають цивільної професії або не можуть застосувати військові навички у мирному житті.

Додатковою проблемою є упереджене ставлення роботодавців, які можуть побоюватися брати на роботу ветеранів через можливі психологічні проблеми або труднощі в адаптації до трудового колективу. Через це багато ветеранів змушені працювати на низькооплачуваних посадах або навіть залишатися безробітними.

Багато ветеранів повертаються з війни з фізичними травмами: пораненнями, ампутаціями, травмами хребта або голови. Це може обмежувати їхні можливості в повсякденному житті та потребувати тривалої реабілітації.

Доступність якісної медичної допомоги, протезування, фізіотерапії та інших реабілітаційних заходів є критично важливою для ветеранів. Проте не завжди вони можуть отримати необхідне лікування через бюрократичні труднощі або недостатнє фінансування медичних програм [15].

Після повернення з війни багато ветеранів стикаються з фінансовими проблемами. Низькі пенсії, недостатня матеріальна підтримка від держави та труднощі з працевлаштуванням можуть призводити до економічної нестабільності.

Деякі ветерани опиняються в складному матеріальному становищі через неможливість повернутися до попередньої роботи або знайти нове джерело доходу. Це може призводити до зростання боргів, втрати житла та навіть бездомності.

Через труднощі адаптації деякі ветерани шукають вихід у вживанні алкоголю або наркотичних речовин. Це є способом тимчасово зняти психологічний біль, але в довгостроковій перспективі тільки погіршує їхній стан.

Відсутність своєчасної психологічної допомоги та підтримки може сприяти розвитку залежностей, що ускладнює соціальну інтеграцію та призводить до конфліктів у сім'ї, проблем із законом та інших негативних наслідків [20].

Попри існування програм соціального захисту ветеранів, їхня реалізація не завжди є ефективною. Бюрократичні процедури, затримки з наданням допомоги, недоступність кваліфікованої медичної та психологічної допомоги – усе це ускладнює процес адаптації.

Багато ветеранів скаржаться на недостатню підтримку з боку держави та змушені самотійно шукати шляхи вирішення своїх проблем. У таких випадках

важливу роль відіграють громадські організації, волонтерські рухи та благодійні фонди, які надають реальну допомогу ветеранам [30].

Адаптація ветеранів до мирного життя є складним і тривалим процесом, що потребує комплексного підходу. Психологічна реабілітація, соціальна підтримка, доступ до якісного медичного обслуговування, програми професійної перекваліфікації та ефективні державні ініціативи можуть значно полегшити інтеграцію ветеранів у цивільне суспільство.

Важливо, щоб суспільство розуміло проблеми, з якими стикаються ветерани, та сприяло їхній реабілітації, допомагаючи їм знайти своє місце у мирному житті. Це не лише обов'язок держави, а й відповідальність кожного громадянина – підтримати тих, хто захищав свою країну [16].

Повернення ветеранів війни в Україні до мирного життя є складним і багатовимірним процесом, що супроводжується численними викликами. Війна, що триває з 2014 року, а з 2022 року перейшла у повномасштабну фазу, залишила глибокий відбиток на житті військових, які повертаються до цивільного середовища. Вони стикаються з психологічними, соціальними, економічними та фізичними труднощами, які впливають на їхню реінтеграцію та якість життя.

Однією з найсерйозніших загроз для ветеранів є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який може проявлятися у вигляді нав'язливих спогадів про бойові дії, підвищеної тривожності, депресії, агресії, проблем із сном і соціального відчуження [18].

Багато військових після повернення з фронту стикаються з емоційною нестабільністю, почуттям провини перед полеглими побратимами та внутрішнім конфліктом через зміну ролі в суспільстві. Вони часто відчувають непорозуміння з боку цивільного населення, яке не переживало подібний досвід, що призводить до ізоляції та самотності.

Крім того, існує значний ризик суїцидальних думок і поведінки, особливо якщо ветеран не отримує своєчасної психологічної допомоги. Війна змінює

психіку людини, і повернення до мирного життя без належної підтримки може виявитися надто складним.

Багато ветеранів після повернення додому зіштовхуються з кризою у стосунках із рідними. Військові, які тривалий час перебували на фронті, змінюються ментально та емоційно, що може ускладнювати взаєморозуміння з членами сім'ї. Часто дружини та діти ветеранів не можуть повністю збагнути їхні переживання, а це породжує конфлікти та навіть руйнує сім'ї [23].

Також спостерігається відчуження від суспільства. Ветерани можуть почуватися "чужими" серед цивільних, які не розуміють реалій війни. Це може призводити до труднощів у спілкуванні, уникання громадських місць та соціальної ізоляції.

Громадська підтримка ветеранів іноді є недостатньою, а в суспільстві можуть існувати упередження та стереотипи щодо їхньої поведінки. Деякі роботодавці, наприклад, побоюються брати на роботу колишніх військових через можливі психологічні проблеми.

Після повернення до мирного життя багато ветеранів стикаються з труднощами у працевлаштуванні. Основні проблеми:

- Відсутність цивільної професії. Багато військовослужбовців довгий час перебували у військовій сфері й не мали змоги отримати освіту чи професійні навички для цивільного ринку праці.
- Дискримінація з боку роботодавців. Існують стереотипи про те, що ветерани можуть бути агресивними, нестабільними або мати психологічні труднощі.
- Недостатня підтримка з боку держави. Програми перекваліфікації існують, але їхня ефективність потребує покращення [45].

Деякі ветерани, не знайшовши себе в мирному житті, намагаються повернутися до військової служби або беруться за ризиковану роботу, наприклад,

у сфері охоронних послуг. Інші намагаються відкрити власний бізнес, але стикаються з труднощами у фінансуванні та управлінні.

Війна залишає не лише психологічні, а й фізичні наслідки. Багато українських ветеранів мають:

- Поранення та ампутації
- Контузії та черепно-мозкові травми
- Проблеми з опорно-руховим апаратом [54]

Реабілітація таких військових потребує значних ресурсів. В Україні існують програми протезування та фізичної реабілітації, але вони часто стикаються з проблемами фінансування та нестачею кваліфікованих фахівців.

Також ветерани стикаються з бюрократичними труднощами при отриманні статусу інваліда війни або медичної допомоги. Деякі медичні послуги можуть бути дорогими, і не всі ветерани мають змогу їх отримати.

Через проблеми з працевлаштуванням та реабілітацією багато ветеранів стикаються з економічними труднощами. Державні виплати можуть бути недостатніми для повноцінного забезпечення життя, особливо якщо ветеран не має стабільної роботи [11].

Деякі з них потрапляють у фінансові борги або навіть стають безхатченками через неможливість знайти стабільний дохід. Це особливо актуально для тих, хто повертається з війни без підтримки сім'ї чи друзів.

Через складнощі з адаптацією деякі ветерани шукають спосіб втекти від реальності в алкоголь або наркотики. Вживання психоактивних речовин може тимчасово зменшити емоційний біль, але водночас посилює проблеми зі здоров'ям, соціальними зв'язками та правопорядком [19].

Попри існування програм допомоги ветеранам, багато з них стикаються з бюрократією при оформленні пільг, лікуванні чи отриманні статусу учасника бойових дій. Деякі програми працюють неефективно або мають обмежене

фінансування, що змушує ветеранів самостійно шукати шляхи вирішення своїх проблем.

Громадські організації та волонтерські ініціативи відіграють важливу роль у підтримці ветеранів, але без активної державної політики цього недостатньо [55].

Адаптація українських ветеранів після повернення з війни є складним процесом, що потребує комплексного підходу. Важливими факторами успішної інтеграції є:

1. Надання якісної психологічної допомоги
2. Створення ефективних програм працевлаштування
3. Покращення медичної та фізичної реабілітації
4. Соціальна підтримка та розуміння з боку суспільства

Держава, громадськість і бізнес повинні об'єднати зусилля, щоб допомогти ветеранам знайти своє місце у мирному житті. Адже вони зробили все можливе для захисту України, і тепер країна має зробити все можливе для їхнього гідного майбутнього.

Висновок до першого розділу

Повернення ветеранів бойових дій до мирного життя в Україні – це складний і багатогранний процес, який включає в себе не тільки подолання фізичних травм, а й глибокі психологічні та соціальні виклики. Ветерани часто стикаються з серйозними труднощами, зокрема, з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), а також мають проблеми з адаптацією до цивільного життя. Тому, щоб вони могли успішно інтегруватися в суспільство, потрібен комплексний підхід, що включає медичну, психологічну, соціальну та правову підтримку.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ТА ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

2.1. Роль державних та громадських інституцій у процесі адаптації

Нормативно-правові засади соціальної та професійної адаптації в Україні ґрунтуються на низці законодавчих актів, постанов Кабінету Міністрів та наказів міністерств.

Зокрема, важливими є закони України, які регулюють статус ветеранів війни та гарантії їхнього соціального захисту, питання професійної та вищої освіти, зайнятості населення, а також професійного розвитку працівників [62].

Крім того, на рівні уряду ухвалено низку постанов, що визначають механізми реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їхніх сімей та інших осіб. Наприклад, постанова від 18 березня 2024 року регламентує заходи щодо ментальної, спортивної, фізичної та психологічної реабілітації, а також професійної адаптації. Інша постанова, ухвалена 21 червня 2017 року, встановлює порядок забезпечення соціальної та професійної адаптації ветеранів та звільнених військовослужбовців.

На рівні міністерств також діють відповідні накази. Зокрема, наказ Міністерства освіти і науки, Міністерства економіки та Міністерства фінансів від 2010 року визначає порядок надання платних освітніх послуг, а накази Міністерства соціальної політики закріплюють державні стандарти соціальної адаптації, включаючи спеціальні послуги для ветеранів війни та їхніх родин.

Соціальна та професійна адаптація охоплює широкий спектр осіб, зокрема ветеранів, членів їхніх сімей та родини загиблих військовослужбовців. Усі заходи проводяться згідно з чинним законодавством і фінансуються з державного бюджету та інших дозволених джерел.

Соціальна адаптація передбачає комплексну підтримку, що включає консультування, психологічну допомогу, сприяння у налагодженні родинних та соціальних зв'язків, а також проведення групових тренінгів [17].

Професійна адаптація спрямована на навчання та перепідготовку фахівців. Вона дає змогу здобути робітничу професію, отримати другу вищу освіту чи підвищити кваліфікацію. Окремо передбачено спеціальні навчальні програми для осіб з інвалідністю, які враховують їхні потреби.

Пріоритетне право на отримання цих послуг мають працевлаштовані ветерани, особи з інвалідністю внаслідок війни, звільнені військовослужбовці та внутрішньо переміщені особи. Для участі в програмах професійної адаптації необхідно подати заяву до відповідного органу, додавши документи, що підтверджують статус і право на послугу [11].

Адаптація ветеранів після повернення з війни є складним і багатовимірним процесом, що вимагає злагодженої взаємодії державних структур, громадських організацій та міжнародних партнерів. Захисники, які повертаються до мирного життя, стикаються з численними викликами: від соціальної інтеграції до психологічної реабілітації, працевлаштування та юридичних питань. Успішна адаптація можлива лише за умови системного підходу та підтримки з боку суспільства.

Держава відіграє ключову роль у створенні сприятливих умов для ветеранів, адже саме вона несе основну відповідальність за їхню соціальну інтеграцію. Вона розробляє закони, реалізує програми реабілітації, забезпечує фінансову та медичну підтримку [7].

В Україні існує законодавча база, що визначає права та пільги для ветеранів. Зокрема, Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" передбачає соціальну підтримку, надання пільг, медичну допомогу. Крім того, функціонують державні програми, такі як:

- Програми соціальної адаптації, які допомагають ветеранам знайти своє місце в суспільстві.
- Ініціативи з працевлаштування, спрямовані на перекваліфікацію та створення нових робочих місць.
- Медична реабілітація, що охоплює лікування поранень, протезування, терапію посттравматичного синдрому (ПТСР).

Однак, не всі ці програми діють ефективно. Наприклад, багато ветеранів скаржаться на складність оформлення документів для отримання пільг, недостатнє фінансування реабілітаційних заходів та відсутність координації між державними органами [4].

Одним із основних державних органів, що займається питаннями ветеранів, є Міністерство у справах ветеранів. Його завдання включають:

Розробку програм підтримки ветеранів.

Координацію з громадськими організаціями.

Надання фінансової допомоги та грантів для ветеранських ініціатив.

Однак, через значну кількість ветеранів та обмежені ресурси, Міністерство не завжди встигає оперативно реагувати на потреби військових.

Держава зобов'язана надавати безкоштовне лікування ветеранам, включаючи:

Протезування та реабілітацію після поранень.

Лікування психологічних травм, зокрема ПТСР.

Роботу психологічних центрів, де ветерани можуть отримати кваліфіковану допомогу.

Проте, на практиці доступ до якісного лікування часто обмежений. Наприклад, у віддалених регіонах бракує кваліфікованих спеціалістів, а очікування на прийом у державних закладах може тривати місяцями [13].

Для успішної інтеграції ветеранів у суспільство важливо забезпечити їх роботою. Державні ініціативи включають:

Курси перекваліфікації (наприклад, навчання у сфері ІТ, підприємництва, будівництва).

Квотування робочих місць для ветеранів.

Державні гранти для відкриття власного бізнесу.

Однак, багато ветеранів стикаються з труднощами, такими як упередження роботодавців чи брак практичних можливостей для реалізації своїх навичок.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у підтримці ветеранів, компенсуючи недоліки державних програм. Волонтерські організації, благодійні фонди та ініціативні групи створюють умови для ефективної соціальної інтеграції ветеранів [12].

В Україні діє багато ініціатив, створених самими ветеранами або волонтерами, зокрема:

"Повернись живим" – надає допомогу армії та ветеранам.

"Veteran Hub" – центр, де ветерани можуть отримати юридичні та психологічні консультації.

"Український ветеранський фонд" – фінансує підприємницькі проєкти ветеранів.

Громадські організації часто організовують групи підтримки для ветеранів. Наприклад, реабілітаційний центр "Лісова поляна" надає спеціалізовану допомогу тим, хто страждає від ПТСР.

Навчальні програми допомагають ветеранам здобути нові професії. Наприклад:

"Veteran IT" – курси з програмування для колишніх військових.

"IT Step Academy" – програма для навчання ветеранів ІТ-спеціальностям.

Деякі ветерани знаходять вихід у творчості. Такі проєкти, як "Творча Криївка" та "Ветеранська книга", допомагають їм висловити свої переживання через мистецтво.

Ефективна адаптація ветеранів можлива лише за умови тісної взаємодії держави та громадських ініціатив. Необхідно:

Покращити координацію між Міністерством ветеранів і волонтерськими організаціями.

Збільшити фінансування ветеранських проєктів.

Спростувати бюрократичні процедури для отримання допомоги [31].

Адаптація ветеранів – це спільна справа держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Кожен ветеран має отримати належну підтримку для успішного повернення до мирного життя. Це не лише питання соціальної політики, а й моральний обов'язок перед тими, хто захищав нашу країну. Лише спільними зусиллями можна створити гідні умови для наших захисників та допомогти їм знайти своє місце у суспільстві.

2.2. Психологічна підтримка та реабілітаційні програми для ветеранів

Психологічна підтримка та реабілітаційні програми для ветеранів в Україні мають важливе значення для їхньої адаптації до мирного життя. Військові, які пережили бойові дії, часто стикаються з серйозними психологічними проблемами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та тривожні розлади. Ці проблеми можуть істотно ускладнювати повернення до нормального життя. Проте в Україні створюються численні програми, спрямовані на те, щоб допомогти ветеранам подолати ці труднощі [24].

Однією з найпоширеніших проблем ветеранів є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який проявляється у вигляді флешбеків, кошмарів, постійної тривоги та емоційної нестабільності. Це може призвести до соціальної ізоляції та депресії. У Києві, Львові, Одесі та інших великих містах активно працюють спеціалізовані психологи, які допомагають ветеранам впоратися з

такими проявами ПТСР. Наприклад, у Львові Центр психологічної реабілітації активно займається підтримкою ветеранів, застосовуючи методи когнітивно-поведінкової терапії, що допомагають знизити рівень тривожності та відновити емоційну стабільність.

Окрім того, ветерани часто стикаються з труднощами у соціальній адаптації. Повернення до родини, знайомих людей і цивільного життя може бути важким через відчуття відчуженості та труднощі у спілкуванні. Проблеми в комунікації з родичами, друзями або суспільством часто ускладнюють процес адаптації. У Києві, для прикладу, функціонує організація "Veteran Hub", де ветерани можуть не тільки отримати психологічну допомогу, але й отримати консультації щодо працевлаштування та освіти [14].

Депресивні стани також є поширеною проблемою серед ветеранів. Відчуття апатії, зниження мотивації до життя, суїцидальні думки можуть виникати після пережитого бойового досвіду. Зазвичай такі стани можуть потребувати тривалого лікування та реабілітації. У таких випадках доцільно звертатися до психотерапевтів, які допомагають ветеранам знайти нові шляхи мотивації та відновлення.

Однією з найбільших проблем є зловживання алкоголем та наркотиками. Багато ветеранів використовують ці речовини як спосіб зняття стресу та депресії. У Одесі, наприклад, реабілітаційні центри проводять спеціалізовані програми для таких ветеранів, навчаючи їх ефективним способам управління стресом без використання психоактивних речовин.

Ветерани також часто мають проблеми з агресією та контролем емоцій. Це може проявлятися у вигляді спалахів гніву, які ускладнюють їхнє життя в мирному середовищі. У таких випадках на допомогу приходять тренінги з емоційного контролю, медитації та арт-терапії, які активно застосовуються в реабілітаційних центрах Києва та Львова [20].

Українська держава не стоїть осторонь цих проблем і активно працює над створенням ефективних механізмів підтримки ветеранів. Одним з головних органів, який координує такі програми, є Міністерство у справах ветеранів України. Цей орган забезпечує як соціальну адаптацію ветеранів, так і їхню психологічну реабілітацію. Наприклад, в рамках програми психологічної реабілітації ветерани можуть отримати допомогу в спеціалізованих центрах по всій Україні [15].

Один з таких центрів – реабілітаційний центр "Лісова поляна", розташований поблизу Києва, надає комплексну психологічну підтримку ветеранам. Тут проводяться як індивідуальні, так і групові сеанси терапії, що включають допомогу не тільки ветеранам, а й їхнім родинам. Також важливу роль в реабілітації відіграють гарячі лінії, за допомогою яких ветерани можуть безкоштовно отримати консультації психологів та інші види підтримки.

Програми соціальної адаптації, що включають навчання, перекваліфікацію, юридичну допомогу, також набувають популярності. Вони допомагають ветеранам адаптуватися до цивільного життя, знайти нову роботу та забезпечити фінансову незалежність [17].

Багато громадських організацій також активно підтримують ветеранів. Так, організація "Veteran Hub" у Львові надає безкоштовні консультації не лише психологів, а й юристів та кар'єрних консультантів, допомагаючи ветеранам знову знайти себе у мирному житті.

Такі організації, як "Побратими", займаються проведенням групових занять і індивідуальних консультацій з психологами, допомагаючи ветеранам інтегруватися у суспільство та подолати важкі емоційні стани.

Крім традиційної терапії, широко використовуються інноваційні методи реабілітації. Наприклад, каністерапія та іпотерапія, тобто терапія за допомогою тварин, набувають популярності в Україні. У Львові та Києві вже давно

працюють спеціалізовані програми, які включають заняття з кінями або собаками, що допомагають ветеранам відновлювати емоційну рівновагу.

Арт-терапія, де ветерани займаються творчістю, малюванням чи написанням книг, є також ефективним способом вираження своїх почуттів. У таких містах, як Київ і Львів, проводяться курси з арт-терапії для ветеранів, де кожен може знайти свій власний спосіб самовираження [34].

Не менш важливу роль відіграють спортивні програми, зокрема заняття бойовими мистецтвами та йога, які допомагають ветеранам відновити фізичне здоров'я і психологічну рівновагу.

Психологічна підтримка та реабілітація ветеранів є надзвичайно важливими елементами їхньої адаптації до мирного життя. Україні вдалося створити ряд ефективних механізмів для допомоги ветеранам, однак це лише частина роботи. Необхідно постійно вдосконалювати систему реабілітації, залучати нові інноваційні методи та розширювати доступ до високоякісної допомоги. Успішна адаптація ветеранів є спільною відповідальністю держави та суспільства, і її важливість не можна переоцінити [43].

Таблиця 2.1.

Програми психологічної підтримки та реабілітації ветеранів

Категорія	Програма/Ініціатива	Місто/Місце проведення	Опис програми/ініціативи	Формат підтримки
Державні програми психологічної реабілітації	Міністерство у справах ветеранів України	По всій Україні	Координація програм реабілітації, психологічної допомоги та соціальної адаптації ветеранів.	Психологічні консультації, соціальна підтримка
	Центри психологічної реабілітації	Київ, Львів, Одеса, інші	Реабілітаційні центри на базі лікарень, військових госпіталів, соціальних служб, які надають	Індивідуальні та групові консультації

			індивідуальні та групові консультації.	
	Безкоштовна психологічна допомога	По всій Україні	Гарячі лінії та безкоштовні консультації в державних установах, лікарнях та кризових центрах.	Телефонні консультації, особисті зустрічі
	Програми соціальної адаптації	Київ, Львів, Одеса, інші	Включає психологічну підтримку, навчання, перекваліфікацію, юридичну допомогу, зокрема у соціальних центрах та військових госпіталях.	Тренінги, курси перепідготовки, юридичні консультації
Громадські ініціативи	"Veteran Hub"	Київ	Центр підтримки ветеранів, надає консультації психологів, юристів, кар'єрних консультантів. Включає також допомогу у соціальній адаптації, допомогу у пошуку роботи.	Безкоштовні консультації, тренінги
	"Побратими"	Київ, Львів, Одеса, інші	Організація, яка проводить групові заняття та індивідуальні консультації з психологами. Також надає підтримку у створенні соціальних зв'язків.	Групові зустрічі, індивідуальні консультації
	"Rehab Центр"	Київ	Центр, що займається реабілітацією ветеранів, зокрема тих, хто має ПТСР та інші	Психологічна реабілітація, арт-терапія

			психологічні проблеми, пропонує терапевтичні програми для стабілізації емоційного стану.	
	"Ветеранська спільнота"	Львів, Одеса	Проект для ветеранів, які хочуть знайти підтримку серед однодумців, проводяться психологічні та кар'єрні тренінги.	Групова терапія, психологічна допомога
Міжнародна підтримка	USAID	Київ	Програми психологічної реабілітації, надання фінансування для підтримки ветеранів, зокрема для освітніх програм та фінансування реабілітаційних центрів.	Фінансова допомога, освітні програми
	НАТО	По всій Україні	Співпраця з українськими організаціями для надання психологічної допомоги ветеранам, організація міжнародних семінарів і тренінгів.	Консультації, тренінги, психологічні курси
	Червоний Хрест	Київ, Львів, Одеса, інші	Психологічна підтримка, в тому числі кризова допомога та посттравматичне лікування, надання екстреної допомоги ветеранам у кризових ситуаціях.	Психологічні консультації, тренінги, кризова допомога

	"Інтерньюз Україна"	Київ, Львів, Одеса, інші	Проект підтримки ветеранів через медіа, пропаганду позитивних історій ветеранів та їхнього відновлення через ЗМІ.	Медіа-підтримка, тренінги комунікацій 3
Альтернативні методи реабілітації	Каністерапія	Київ, Львів, Одеса, інші	Використання тварин (собак) для терапії ветеранів, допомога в емоційному відновленні, покращення психічного стану через взаємодію з тваринами.	Терапія тваринами, групові сесії 3
	Іпотерапія	Київ, Львів, Одеса, інші	Лікувальні заняття на конях для ветеранів, що допомагають зняти стрес та поліпшити психоемоційний стан, покращення настрою та фізичного стану.	Лікувальні поїздки на конях, психологічні сесии
	Арт-терапія	Київ, Львів, Одеса, інші	Творчі заняття, які включають малювання, написання книг, музичну терапію для вираження емоцій та заспокоєння нервової системи.	Тренінги мистецтва, індивідуальні сесії 3
	Музикотерапія	Київ, Львів, Одеса, інші	Використання музики для відновлення емоційного фону ветеранів, покращення настрою через виконання та прослуховування музики.	Групові заняття, індивідуальні сесії
	Спортивні програми	Київ, Львів, Одеса, інші	Спортивні тренування, участь у змаганнях та	Спортивні тренування, йога, заняття

			заняття бойовими мистецтвами, йога для ветеранів, що допомагають розслабитись і відновити емоційну рівновагу.	бойовими мистецтвами
Суспільні ініціативи	Волонтерські програми	Київ, Львів, Одеса, інші	Соціальні проекти та волонтерська діяльність, що допомагають ветеранам знайти новий сенс життя, включаючи діяльність в музеях, організаціях допомоги, арт-студії.	Волонтерська діяльність, участь у соціальних проектах
	"Благодійний фонд ветеранів"	Київ, Львів, Одеса, інші	Благодійні організації, що забезпечують ветеранів різними формами допомоги (психологічної, матеріальної, житлової).	Фінансова підтримка, організація заходів
	"Соціальний центр для ветеранів"	Київ, Львів	Центр підтримки ветеранів, де проводяться тренінги з особистісного розвитку, допомога у відновленні соціальних зв'язків.	Тренінги, підтримка соціальної адаптації
	"Лінія підтримки ветеранів"	Київ	Гарячі лінії для консультацій та психологічної підтримки ветеранів та їхніх родин, а також допомога у кризових ситуаціях.	Телефонні консультації, психологічна підтримка
Тренінги та курси перепідготовки	Курси перекваліфікації в ІТ-сфері	Київ, Львів	Програми для ветеранів, які хочуть працювати в ІТ, зокрема навчання програмуванню та	Курси з програмування, стажування

			тестуванню, організовані навчальні курси.	
	Бізнес-інкубатори для ветеранів	Київ, Львів, Одеса	Стартап-інкубатори, де ветерани можуть отримати підтримку для створення власного бізнесу, включаючи бізнес-консультації та менторство.	Бізнес-консультації, підтримка стартапів
	"Ветеранський технопарк"	Київ, Львів	Інкубація стартапів ветеранів в технологічній та науковій сферах, залучення до інноваційних проектів.	Консультації, інкубаційна підтримка
	Професійні курси для ветеранів в медичній сфері	Київ, Львів	Програми підвищення кваліфікації для ветеранів у сфері медицини, фармацевтики та медичного адміністрування.	Курси, сертифікаційні тренінги

2.3. Працевлаштування, професійна переорієнтація та економічна інтеграція ветеранів

Працевлаштування, професійна переорієнтація та економічна інтеграція ветеранів є важливими аспектами їхньої адаптації до мирного життя після служби в армії. Ветерани, які пережили бойові дії та інші військові випробування, стикаються не лише з психологічними, а й з соціально-економічними труднощами, які можуть ускладнювати їхнє повернення до цивільного життя. Однією з основних проблем є працевлаштування, оскільки ветерани часто мають специфічні навички та досвід, які не завжди легко застосувати на цивільному ринку праці. Однак в Україні створюються різноманітні програми та ініціативи,

які допомагають ветеранам не лише знайти роботу, але й успішно адаптуватися в новому середовищі [61].

Однією з головних проблем, з якою стикаються ветерани, є відсутність належного досвіду для цивільної роботи. Багато з них мають спеціалізацію в сфері оборони та військових операцій, що не завжди відповідає вимогам цивільного сектору. Так, військові, які працювали в інженерії, артилерії чи медичній службі, часто не мають кваліфікації для роботи в таких галузях, як інформаційні технології, маркетинг чи менеджмент.

Крім того, дискримінація на ринку праці також може бути серйозною перешкодою для ветеранів. Деякі роботодавці мають упередження щодо ветеранів, вважаючи їх потенційно травмованими або не здатними працювати в мирних умовах через пережиті бойові стреси. У цьому контексті важливу роль відіграє не лише державна політика, але й громадські ініціативи, спрямовані на зменшення таких стереотипів [55].

Для того щоб ветерани могли успішно інтегруватися в цивільний сектор, важливою є професійна переорієнтація. В Україні для цього створюються різноманітні курси перепідготовки та перекваліфікації. Наприклад, у Києві та Львові організуються тренінги, на яких ветерани можуть вивчати нові спеціальності, зокрема у сферах інформаційних технологій, маркетингу, менеджменту, підприємництва та інших. Такі програми дозволяють ветеранам швидше адаптуватися до вимог цивільного ринку праці та знайти роботу, яка відповідає їхнім новим навичкам.

Однією з успішних ініціатив є програма "Ветеран-ІТ", де ветерани проходять навчання та отримують підтримку для старту кар'єри в ІТ-секторі. ІТ-сфера в Україні є однією з найбільш динамічних, тому її часто обирають ветерани як новий напрямок розвитку. Такі програми пропонують не лише теоретичне навчання, але й практичну підготовку, допомогу у пошуку стажувань та працевлаштування.

Окрім професійної переорієнтації, важливим етапом є економічна інтеграція ветеранів у цивільне життя. Це передбачає створення сприятливих умов для розвитку власного бізнесу, доступу до фінансових ресурсів і можливостей для початку підприємницької діяльності [13].

В Україні функціонують програми підтримки ветеранів, які хочуть започаткувати власну справу. Одним із таких прикладів є програма "Економічна підтримка ветеранів", яка надає безповоротні гранти та позики на відкриття бізнесу. Крім того, ветерани можуть отримати консультації щодо ведення бізнесу, бухгалтерії та маркетингу, що допомагає їм успішно розвивати свою справу.

У великих містах, таких як Київ, Львів, Одеса, часто проводяться стартап-інкубатори та бізнес-форуми, де ветерани можуть зустрічатися з потенційними інвесторами, обмінюватися ідеями та отримувати практичні поради для розвитку власного бізнесу. Це дає можливість ветеранам не тільки знайти роботу, але й стати підприємцями, створюючи нові робочі місця для інших.

Завдяки активним зусиллям держави, громадських організацій та міжнародних партнерів, ветерани мають доступ до різноманітних програм працевлаштування, переорієнтації та економічної інтеграції. Міністерство у справах ветеранів України активно співпрацює з приватними компаніями, щоб забезпечити ветеранів робочими місцями, а також розвиває програми соціальної адаптації, включаючи підтримку у пошуку житла та правову допомогу [54].

Громадські організації, такі як "Veteran Hub", "Побратими", та "Rehab Центр", також активно працюють над тим, щоб полегшити процес соціальної інтеграції ветеранів. Вони пропонують консультації, організують зустрічі з роботодавцями та надають допомогу в оформленні документів.

Працевлаштування, професійна переорієнтація та економічна інтеграція ветеранів – це процеси, які вимагають комплексного підходу. В Україні розвиваються численні програми, які допомагають ветеранам адаптуватися до

цивільного життя, отримати нові навички, знайти роботу або започаткувати власний бізнес. Однак важливо, щоб усі ці ініціативи активно підтримувалися на рівні держави, бізнесу та громадських організацій, створюючи таким чином умови для успішної інтеграції ветеранів у мирне суспільство [58].

Таблиця 2.2.

Аналіз програм процвештування та професійної переорієнтації
ветеранів

Категорія	Програма/Ініціати ва	Місто/Міс це проведення	Опис програми/ініціати ви	Формат підтримки
Державні програми працевлаштуван ня	Міністерство у справах ветеранів України	По всій Україні	Програми державної підтримки працевлаштуванн я ветеранів через створення робочих місць та субсидії для роботодавців.	Субсидії, професійні консультації
	Програма "Ветеран працевлаштовани й"	По всій Україні	Підтримка ветеранів у пошуку роботи, включаючи сприяння у працевлаштуванні через державні служби зайнятості.	Пошук роботи, участь у конкурсах вакансій
	Програма "Технічне навчання ветеранів"	Київ, Львів, Одеса, інші	Програми навчання для ветеранів у сфері новітніх технологій, ІТ, інженерії, медіа.	Курси, тренінги з перекваліфікації
	Закон України про підтримку ветеранів у сфері зайнятості	По всій Україні	Законодавчі ініціативи, що забезпечують пріоритетне працевлаштуванн я ветеранів у державних та приватних установах.	Легіслативна підтримка, державні замовлення

Програми професійної переорієнтації	Програми професійної перепідготовки для ветеранів	Київ, Львів, Одеса, інші	Курси перепідготовки для ветеранів, орієнтовані на нові професії в сфері ІТ, дизайну, бізнесу, медицини.	Професійна перепідготовка, консультації
	"Курс програмування для ветеранів"	Київ, Львів	Програма навчання ветеранів сучасним мовам програмування та тестуванню, з подальшим працевлаштуванням в ІТ-компаніях.	Курси програмування, стажування
	"Ветеранський бізнес-центр"	Київ, Львів, Одеса, інші	Центр підтримки бізнес-ініціатив ветеранів, надання консультацій щодо започаткування бізнесу, маркетингу та продажів.	Бізнес-консультації, менторство
	Програма "Енергетична незалежність"	Київ, Львів	Спеціалізовані курси для ветеранів в галузі відновлювальної енергетики та зеленої енергетики.	Навчання, сертифікація в галузі енергетики
Ініціативи підприємств та приватних компаній	Програма підтримки ветеранів у бізнесі	Київ, Львів	Програми для ветеранів, які хочуть започаткувати власний бізнес, включаючи фінансову підтримку та навчання.	Фінансування, бізнес-інкубатори, підтримка стартапів
	Партнерство з ІТ-компаніями	Київ, Львів, Одеса, інші	Спільні ініціативи з ІТ-компаніями для працевлаштування ветеранів,	Стажування, навчання програмуванню

			стажування, навчання в ІТ-сфері.	
	Соціальні ініціативи та працевлаштування для ветеранів	По всій Україні	Партнерства з великими компаніями для створення вакансій спеціально для ветеранів, участь у спеціальних програмах з навчання та перекваліфікації.	Спеціальні вакансії, корпоративні програми
Громадські ініціативи	"Veteran Career Hub"	Київ	Центр для підтримки кар'єри ветеранів, який включає консультації щодо складання резюме, проходження співбесід та професійного навчання.	Кар'єрні консультації, тренінги співбесід 3
	"Професійне становлення ветеранів"	Київ, Львів, Одеса, інші	Програма, що забезпечує ветеранів навчанням в різних професійних сферах та допомогу в пошуку роботи.	Професійне навчання, пошук роботи
	"Майстерня ветеранів"	Київ, Львів, Одеса, інші	Програма для ветеранів, орієнтована на ремесла, виробництво та мистецтво, де вони можуть опанувати нову професію.	Навчання ремеслам, організація майстерень
	"Будівельна академія для ветеранів"	Київ, Львів	Спеціалізовані курси для ветеранів в будівельній сфері, навчання новим	Курси будівництва, сертифікація 3

			будівельним технологіям та процесам.	
Міжнародна підтримка та ініціативи	Програма "Global Veterans Employment"	Київ	Програма, що співпрацює з міжнародними компаніями для створення можливостей працевлаштування ветеранів.	Міжнародне працевлаштування, стажування
	USAID - Програми підтримки ветеранських стартапів	Київ, Львів, Одеса	Програми фінансування та консультацій для стартапів ветеранів, підтримка бізнесу в Україні та за кордоном.	Фінансування стартапів, консультації по бізнесу
	Програма НАТО для ветеранів	Київ, Львів, Одеса, інші	Програма, що включає міжнародну підтримку ветеранів у адаптації до цивільного життя, навчання та працевлаштування.	Консультації, професійне навчання
Ініціативи в галузі освіти	Ветеранські стипендії на навчання в університетах	Київ, Львів, Одеса	Програми стипендій для ветеранів для отримання вищої освіти або додаткових кваліфікацій в різних галузях.	Стипендії, навчання в університетах
	"Освітні курси для ветеранів"	Київ, Львів, Одеса	Курси, що дозволяють ветеранам здобути освіту в нових професійних сферах, таких як медицина, право, інженерія, управління.	Курси з вищої освіти, підвищення кваліфікації

	Програма "Ветеран у бізнесі"	Київ, Львів, Одеса	Навчання ветеранів веденню бізнесу, маркетингу, продажам та фінансам через спеціальні програми у партнерстві з бізнес-школами.	Бізнес-курси, тренінги з маркетингу і фінансів
--	---------------------------------	--------------------------	---	---

Висновок до другого розділу

Ветерани, які повертаються після бойових дій, потребують якісної медичної допомоги для лікування травм і психічних розладів, зокрема ПТСР. В Україні є обмежений доступ до спеціалізованих медичних установ, здатних надати допомогу в цих питаннях. Тому важливо створювати нові реабілітаційні центри для ветеранів та забезпечувати їх доступ до психотерапевтичних послуг.

Однією з головних проблем, з якими стикаються ветерани, є працевлаштування. Багато з них мають труднощі при поверненні на ринок праці, бо їм бракує необхідного цивільного досвіду або кваліфікації. Для вирішення цієї проблеми необхідно розвивати програми для перекваліфікації та сприяти розвитку підприємницьких ініціатив серед ветеранів, наприклад, надаючи їм кредити чи гранти на відкриття власного бізнесу.

Психологічна підтримка ветеранів має бути важливою складовою соціальної адаптації. Часто ветерани мають психічні проблеми, які ускладнюють їхній процес інтеграції в суспільство. Важливо створювати спеціалізовані центри, де ветерани зможуть отримувати психологічну допомогу, як індивідуально, так і в групах.

Важливо також забезпечити ветеранам активну участь у громадських процесах. Це не тільки сприятиме їхній реабілітації, але й допоможе налагодити

соціальні зв'язки. Потрібно змінювати ставлення суспільства до ветеранів, висвітлюючи їхній внесок у розвиток країни через медіа та соціальні кампанії.

Завдяки правовим та адміністративним ініціативам можна значно полегшити життя ветеранів, адже багато з них стикаються з труднощами при отриманні пільг чи доступу до медичних послуг. Створення програм для роз'яснення прав ветеранів і спрощення бюрократичних процедур значно полегшить цей процес.

Не менш важливим є створення інклюзивної та доступної культурної середовища для ветеранів, особливо для тих, хто отримав важкі фізичні травми. Суспільство повинно стати більш відкритим і забезпечити рівний доступ ветеранів до всіх аспектів життя, включаючи державні установи, соціальні послуги, а також культурні та спортивні заходи.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

3.1. Зарубіжний досвід соціальної адаптації ветеранів та можливість його застосування в Україні

Зарубіжний досвід соціальної адаптації ветеранів є безумовно цінним ресурсом для розробки та вдосконалення програм підтримки ветеранів в Україні. У багатьох країнах вже багато років діють ефективні системи, що охоплюють широкий спектр послуг, включаючи психологічну допомогу, соціальну адаптацію, навчання та працевлаштування. Ці програми не лише допомагають ветеранам інтегруватися в цивільне життя, а й забезпечують їхній добробут. Розглянемо кілька прикладів таких програм та можливості їх застосування в Україні [60].

У США система підтримки ветеранів є однією з найбільш розвинених у світі. Міністерство у справах ветеранів (Veterans Affairs, VA) надає ветеранам цілий спектр послуг, включаючи медичне обслуговування, психологічну підтримку, а також програми для перекваліфікації та працевлаштування. Одна з найбільш значущих ініціатив — Vocational Rehabilitation and Employment Program (VR&E). Ця програма дає ветеранам можливість отримати нові професійні навички та сприяє їхньому працевлаштуванню. Ветерани мають можливість пройти курси перепідготовки, а також отримати фінансову підтримку для започаткування власного бізнесу.

Для України такий досвід може стати дуже корисним. Враховуючи потребу у перекваліфікації великої кількості ветеранів, програма VR&E може стати основою для вітчизняних ініціатив. Це дозволить ветеранам, які повертаються до мирного життя, отримати нові професії та шанс на економічну незалежність. Крім того, модель медичного обслуговування, що є у США, може бути

адаптована для українських реалій, зокрема через створення спеціалізованих медичних установ, що надаватимуть послуги саме ветеранам [49].

Канада також має багатий досвід підтримки своїх ветеранів через програму Canadian Veterans Affairs. Вона надає ветеранам доступ до медичних послуг, реабілітаційних програм та допомогу в пошуку роботи. Однією з найбільш ефективних ініціатив є Employment Assistance Services, які сприяють ветеранам у працевлаштуванні після повернення до цивільного життя. Крім того, ветерани можуть скористатися фінансовою підтримкою для створення власного бізнесу або перекваліфікації.

Україна може запозичити деякі елементи цієї програми, наприклад, через розширення доступу до психологічних консультацій та створення спеціалізованих центрів для ветеранів, де вони можуть пройти професійне навчання. Крім того, розробка фінансових програм підтримки бізнесу для ветеранів може значно сприяти їх економічній інтеграції [13].

Великобританія створила національну платформу підтримки ветеранів під назвою Veterans' Gateway, яка допомагає ветеранам отримати доступ до медичних послуг, психологічної допомоги, а також юридичних консультацій і допомоги в пошуку роботи. Програма пропонує гарячу лінію для термінових запитів, онлайн-консультації та підтримку для ветеранів, які намагаються адаптуватися до цивільного життя.

Цей досвід можна адаптувати в Україні шляхом створення національної платформи для ветеранів, яка б об'єднувала всі доступні послуги, що надаються державними та громадськими організаціями. Така система допоможе ветеранам швидше знайти необхідну допомогу, будь то психологічна консультація, медичне обслуговування чи підтримка у пошуку роботи.

Австралія має розвинену систему підтримки ветеранів через Department of Veterans' Affairs (DVA), що включає медичну допомогу, психологічну реабілітацію та соціальні програми для інтеграції ветеранів у цивільне

суспільство. Важливим елементом є програма Employment Support Scheme (ESS), яка допомагає ветеранам знайти роботу. Ветерани отримують допомогу в пошуку роботи та адаптації до нового способу життя, а також доступ до курсів перепідготовки.

Для України важливо розширювати програми підтримки зайнятості, зокрема через спеціалізовані тренінги та курси для ветеранів. Це може включати програми перекваліфікації в різних галузях, таких як ІТ, будівництво, медичні спеціальності тощо. Програма працевлаштування ветеранів допоможе їм інтегруватися в економіку та стати активними учасниками громадянського суспільства [9].

Німеччина надає своїм ветеранам підтримку через Bundeswehr Social Services. Ветерани можуть скористатися фінансовою підтримкою через Deutsche Rentenversicherung (Німецька пенсійна служба) та пройти програми з перекваліфікації, якщо вони втратили працездатність. Крім того, для ветеранів проводяться психотерапевтичні сесії та програми з адаптації до цивільного життя.

Для України це може означати впровадження системи соціального страхування для ветеранів, що дозволить їм отримувати стабільну фінансову підтримку, а також розвиток програм психологічної допомоги через державні та громадські організації [17].

Швеція створила комплексну систему підтримки ветеранів через Swedish Armed Forces Veterans' Support, яка включає як психічну реабілітацію, так і програми для адаптації до цивільного життя та працевлаштування. Ветерани отримують фінансову підтримку, можливість повернення до навчання та спеціалізовані тренінги для адаптації до нових умов.

Захоплюючи цей досвід, Україна може запровадити фінансову підтримку для ветеранів, які хочуть повернутися до навчання або перекваліфікуватися.

Система стипендій та тренінгів допоможе ветеранам набувати нових навичок і стати конкурентоспроможними на ринку праці.

Таблиця 3.1.

Закордонний досвід програм для ветеранів

Країна	Програма	Опис програми	Формат підтримки	Можливість застосування в Україні
Сполучені Штати Америки	Veterans Affairs (VA)	Програма Міністерства у справах ветеранів США включає медичне обслуговування, психологічну підтримку, освітні програми, перепідготовку та працевлаштування через VR&E.	Психологічні консультації, курси перепідготовки, фінансова підтримка для бізнесу ветеранів.	В Україні можна впровадити програму перекваліфікації для ветеранів, що потребують нових професійних навичок. Можна також створити централізовану модель медичного обслуговування для ветеранів.
Канада	Canadian Veterans Affairs	Канада надає комплексну підтримку ветеранам через медичні послуги, психологічну допомогу, реабілітаційні програми та допомогу у працевлаштуванні.	Рання реабілітація, допомога в пошуку роботи, підтримка у створенні бізнесу.	В Україні можна адаптувати модель реабілітації ветеранів, зокрема розширити доступ до психологічних консультацій та підтримку для ветеранів, які хочуть створити власний бізнес.
Великобританія	Veterans' Gateway	Ветерани мають доступ до допомоги через гарячу лінію, онлайн-консультації, медичні послуги, психологічну підтримку,	Гаряча лінія, онлайн-консультації, допомога в пошуку роботи.	В Україні можна створити національну платформу, яка надаватиме інформаційну та медичну підтримку ветеранам, а

		юридичні консультації та допомогу в працевлаштуванні.		також допомагатиме їм адаптуватися до цивільного життя.
Австралія	Department of Veterans' Affairs (DVA)	Австралійська програма включає медичну допомогу, психологічну реабілітацію, соціальні програми та Employment Support Scheme (ESS) для працевлаштування ветеранів.	Курси перепідготовки, психологічна реабілітація, працевлаштування .	В Україні варто розробити програму для підтримки ветеранів, яка включатиме медичну допомогу та освітні ініціативи для перекваліфікації . Система підтримки зайнятості, подібна до австралійської, буде корисною для ветеранів.
Німеччина	Bundesweh r Social Services	Німецька програма забезпечує ветеранів фінансовою підтримкою через пенсійні служби, програми перекваліфікації та психотерапевтичн у допомогу для ветеранів, що втратили працездатність.	Перекваліфікація, психотерапевтична допомога, підтримка у пошуку роботи.	В Україні можна створити систему соціального страхування для ветеранів та розвивати програми психологічної допомоги через державні та громадські організації.
Швеція	Swedish Armed Forces Veterans' Support	Швеція надає ветеранам фінансову допомогу, стипендії для навчання, допомогу в адаптації до цивільного життя та працевлаштування через	Освітні програми, стипендії для ветеранів, підтримка у працевлаштуванні.	В Україні можна створити програму підтримки ветеранів, яка включатиме фінансову допомогу для навчання та перекваліфікації , організувати тренінги для

		спеціалізовані тренінги.		розвитку кар'єри.
--	--	--------------------------	--	-------------------

Для того, щоб ветерани могли легко знайти необхідну допомогу, Україні слід розробити національну платформу, що об'єднуватиме всі послуги для ветеранів. Така платформа повинна надавати інформацію про доступні медичні послуги, психологічну підтримку, курси перепідготовки та інші ресурси. Оскільки багато ветеранів потребують перекваліфікації, варто створювати програми навчання та стажування, зокрема в таких сферах, як ІТ, медицина, будівництво, сільське господарство та бізнес. В Україні важливо створити програми психологічної реабілітації для ветеранів, враховуючи досвід США та Канади. Це можуть бути групові консультації, арт-терапія, каністерапія, які допоможуть ветеранам впоратися з посттравматичним стресовим розладом [22].

У підсумку, застосування зарубіжного досвіду в Україні може значно полегшити процес соціальної адаптації ветеранів, зробити їхню інтеграцію в цивільне суспільство більш успішною та продуктивною, а також поліпшити їхній рівень життя після повернення з війни.

3.2. Оцінка потреб ветеранів в процесі соціальної адаптації в Україні

Оцінка потреб ветеранів у процесі їх соціальної адаптації після повернення з війни є надзвичайно важливим етапом, що дозволяє розробити ефективні стратегії та програми підтримки тих, хто повертається до мирного життя після участі у бойових діях. У процесі цієї адаптації ветерани стикаються з багатьма проблемами, які вимагають комплексного підходу для забезпечення їм гідного та безпечного існування в умовах цивільного життя. Усі ці питання потребують значної уваги від державних структур, громадських організацій та суспільства в цілому.

Після повернення з фронту ветерани часто стикаються з численними фізичними та психологічними проблемами, які можуть мати довготривалий вплив на їхнє здоров'я. Зокрема, багато ветеранів потребують спеціалізованої медичної допомоги для лікування травм, отриманих під час бойових дій. Це стосується не тільки фізичних ушкоджень, але й психологічних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Важливо, щоб для таких осіб були створені належні умови для отримання високоякісної медичної допомоги, а також для проходження реабілітації.

Ветерани потребують доступу до спеціалізованих медичних установ, де вони можуть отримати необхідну допомогу для лікування як фізичних, так і психологічних травм. Відповідні заклади повинні мати кваліфікованих лікарів, які зможуть надати необхідну медичну допомогу на кожному етапі лікування.

Також важливою є наявність програм реабілітації, які зможуть сприяти відновленню фізичного та психічного стану ветеранів. В таких програмах мають бути передбачені як фізіотерапевтичні процедури, так і психотерапевтичні методи для підтримки психологічного здоров'я ветеранів.

Одна з найбільших проблем, з якими ветерани стикаються після повернення з фронту, це психологічні травми. ПТСР, депресія та інші психологічні розлади часто виникають внаслідок пережитих бойових дій. Ветерани можуть відчувати труднощі в адаптації до мирного життя, проблеми у стосунках з родиною та суспільством загалом.

Ветерани потребують систематичної психологічної підтримки, яка може бути надана через індивідуальні консультації, групові сесії та психотерапевтичні програми. Це дозволить не тільки зменшити емоційне навантаження, а й допомогти ветеранам краще адаптуватися до змін у їхньому житті.

Окрім того, необхідні програми, які спрямовані на допомогу ветеранам у вирішенні міжособистісних конфліктів, зокрема в родинних стосунках, що часто стають напруженими через психічний стан ветеранів.

Після повернення з війни багато ветеранів стикаються з труднощами при працевлаштуванні. Це пов'язано як з фізичними обмеженнями, які вони можуть отримати під час служби, так і з відсутністю цивільного досвіду або кваліфікації для роботи в мирному житті. Багато хто з ветеранів має потребу в навчанні новим професіям або перекваліфікації.

Програми перекваліфікації є важливими для ветеранів, оскільки вони дозволяють отримати нові навички, які допоможуть їм знайти роботу в цивільному житті. Ветерани повинні мати доступ до професійного навчання та курсів, що дозволяють освоїти нові напрямки діяльності.

Окрім того, багато ветеранів можуть мати бажання стати підприємцями. Для цього необхідні програми підтримки, які передбачають надання фінансування для відкриття власного бізнесу або стартапу.

Важливою також є державна підтримка у вигляді соціальних виплат та пільг, які допоможуть ветеранам забезпечити стабільний рівень доходів під час адаптації до цивільного життя.

Адаптація ветеранів неможлива без підтримки їхніх родин. Важливим аспектом є те, що багато проблем ветеранів, зокрема психологічних та соціальних, відображаються на родинях, створюючи додаткове емоційне навантаження. Тому, щоб успішно пройти процес адаптації, важливо залучати родини до цього процесу та надавати їм необхідну підтримку.

Ветерани потребують програм, орієнтованих на допомогу їхнім родинам. Це включає в себе психологічну підтримку для членів родини, а також допомогу у вирішенні конфліктів, які можуть виникнути через емоційне навантаження, яке несе з собою повернення ветерана.

Потрібні також навчальні програми для родин ветеранів, які допоможуть краще зрозуміти потреби їхніх близьких, підтримати їх в процесі адаптації і зберегти гармонійні стосунки.

Важливо, щоб ветерани відчували свою значущість для суспільства, адже це допомагає їм почуватися частиною більшої мети та стимулює їх до активної участі в громадському житті.

Необхідно створювати позитивний імідж ветеранів у суспільстві, зокрема через медіа та соціальні кампанії, що підвищують обізнаність людей про роль ветеранів у розвитку держави. Це сприятиме зменшенню стигматизації ветеранів і дозволить їм стати важливою частиною соціальних процесів.

Важливою є також підтримка соціальної інтеграції ветеранів через програми, які сприятимуть їх активній участі в громадських ініціативах та волонтерських проектах.

Багато ветеранів стикаються з труднощами при оформленні пільг, компенсацій та інших соціальних виплат, а також з бюрократичними бар'єрами в доступі до медичних та інших державних послуг.

Потрібні спеціальні програми, які допоможуть ветеранам зорієнтуватися в правових питаннях та допоможуть їм в оформленні пільг і соціальних виплат.

Спрощення бюрократичних процедур є важливим аспектом для забезпечення ветеранів необхідними соціальними послугами.

Суспільство повинно бути більш інклюзивним до ветеранів, створюючи умови для рівного доступу до всіх сфер життя, зокрема до державних та громадських установ.

Потрібно забезпечити доступність для ветеранів з інвалідністю державних установ та інших об'єктів інфраструктури. Це включає в себе як фізичну доступність, так і зручність у використанні послуг.

Важливо також створювати інклюзивну культуру, що допоможе зменшити рівень дискримінації ветеранів та сприятиме їх інтеграції в суспільство.

Обмін досвідом з іншими країнами, що мають розвинуті програми адаптації ветеранів, може значно покращити систему підтримки ветеранів в Україні.

Важливо співпрацювати з міжнародними організаціями, щоб переймати кращі практики та адаптувати їх до українських реалій.

Міжнародне фінансування також може відігравати важливу роль у розробці нових програм та інфраструктури для ветеранів.

Оцінка потреб ветеранів під час їх соціальної адаптації в Україні показує, що цей процес потребує комплексного підходу. Він включає медичну, психологічну, економічну та соціальну підтримку ветеранів. Важливо, щоб державні органи, громадські організації та суспільство загалом активно брали участь у вирішенні цих питань. Розв'язання зазначених проблем дозволить не тільки забезпечити гідне життя ветеранам, але й зробить їх активними учасниками розвитку нашої країни.

Таблиця 3.4.

Аналіз оцінки потреб ветеранів та шляхів їх вирішення

Потреби ветеранів	Оцінка ситуації в Україні	Шляхи вирішення
1. Медична допомога	Ветерани часто стикаються з проблемами фізичного та психічного здоров'я після повернення з війни, зокрема з ПТСР, травмами. Доступ до спеціалізованих медичних послуг обмежений.	<ul style="list-style-type: none"> - Розвиток та модернізація медичних закладів, що спеціалізуються на лікуванні ветеранів, зокрема для реабілітації та лікування ПТСР. - Розширення доступу до програм психологічної реабілітації, впровадження мобільних медичних бригад для обслуговування ветеранів на місцях.
2. Психологічна підтримка	Ветерани часто не мають доступу до регулярної психологічної допомоги, а самотність та емоційні труднощі після повернення з фронту часто призводять до психічних розладів.	<ul style="list-style-type: none"> - Впровадження державних програм психологічної підтримки для ветеранів. - Організація групових та індивідуальних консультацій у психологів і психотерапевтів. - Розвиток програм адаптації ветеранів через соціальні служби та НУО.

3. Підтримка в працевлаштуванні та економічна допомога	Ветерани часто мають труднощі із працевлаштуванням через відсутність цивільної кваліфікації або фізичні обмеження.	<ul style="list-style-type: none"> - Створення програм перекваліфікації для ветеранів, спрямованих на освоєння нових професій. - Підтримка ветеранів, що бажають розпочати власний бізнес, через фінансування стартапів та субсидії. - Забезпечення ветеранів державними пільгами та виплатами для забезпечення базового доходу.
4. Соціальна інтеграція та підтримка родин	Адаптація ветеранів неможлива без підтримки їхніх родин. Міжособистісні проблеми можуть ускладнювати процес соціальної інтеграції.	<ul style="list-style-type: none"> - Програми для родин ветеранів, що включають психологічну підтримку і допомогу у вирішенні конфліктів. - Навчання родин, як краще підтримати ветерана, адаптуючи їх до мирного життя через освітні програми та курси.
5. Підвищення суспільного статусу ветеранів	В Україні ще недостатньо цінується роль ветеранів у суспільстві. Їм часто доводиться боротися з стигматизацією та відчуттям відчуженості.	<ul style="list-style-type: none"> - Проведення медіа-кампаній для популяризації ролі ветеранів у розвитку держави та культури. - Організація соціальних і культурних заходів, де ветерани можуть виступати як лідери або волонтери. - Сприяння участі ветеранів у громадських ініціативах.
6. Правова та адміністративна підтримка	Ветерани стикаються з труднощами при отриманні пільг та компенсацій, а також при доступі до медичних і державних послуг.	<ul style="list-style-type: none"> - Спрощення бюрократичних процедур для отримання пільг і компенсацій. - Розробка консультаційних програм для ветеранів щодо правових питань. - Створення єдиних центрів для допомоги ветеранам в оформленні документів та подачі заяв.
7. Інклюзивність та доступність	Ветерани з інвалідністю часто стикаються з обмеженим доступом до публічних установ, транспорту та інших інфраструктурних об'єктів.	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення доступності громадських установ для ветеранів, зокрема для людей з інвалідністю. - Створення безбар'єрного

		середовища для ветеранів у громадських місцях, транспорті та інших установах. - Розробка інклюзивної політики на державному рівні.
8. Залучення до міжнародного досвіду	Україна може скористатися досвідом інших країн, що мають прогресивні системи адаптації ветеранів, для покращення власної системи.	- Співпраця з міжнародними організаціями для обміну досвідом у сфері соціальної адаптації ветеранів. - Залучення міжнародних донорів для фінансування програм адаптації ветеранів в Україні.

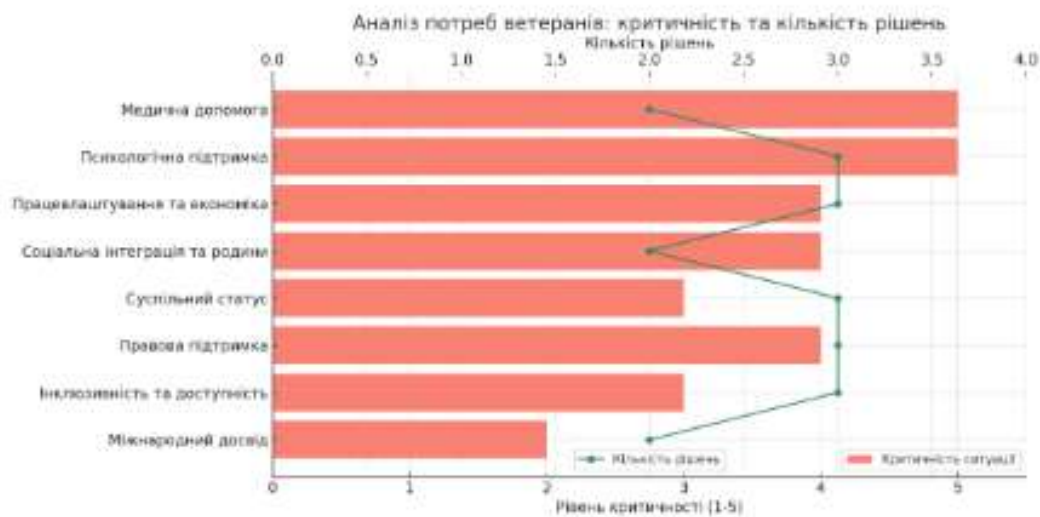

Рис.3.1. Аналіз потреб ветеранів

Загалом, оцінка потреб ветеранів у процесі їх соціальної адаптації в Україні показує, що для ефективного вирішення цих проблем необхідно створити комплексну систему підтримки. Вона має охоплювати всі аспекти життя ветеранів, від медичної допомоги до соціальної інтеграції та працевлаштування. Важливим кроком є також активне залучення міжнародного досвіду та фінансування для вдосконалення інфраструктури та програм для ветеранів. Розвиток відповідних ініціатив на державному та громадському рівнях може

значно покращити якість життя ветеранів і дозволить їм стати повноправними членами суспільства.

3.3. Програма соціальної підтримки ветеранів

Розробка ефективної програми підтримки ветеранів у соціумі є важливим кроком для їх успішної реінтеграції та адаптації після служби. Такі програми повинні враховувати як фізичні, так і психологічні потреби ветеранів, їхні соціальні та економічні аспекти життя. Важливим етапом є також включення ветеранів у соціальні процеси, що сприяє їхньому відновленню і поверненню до активного життя в цивільному суспільстві.

Коли ми говоримо про підтримку ветеранів, важливо розуміти, що немає одного універсального підходу – кожен ветеран має свій унікальний досвід і потреби. Саме тому перше, з чого слід починати, – це індивідуальний підхід. Комуś потрібно адаптуватися до життя з фізичними травмами, хтось бореться з психологічними наслідками війни, а дехто просто шукає новий професійний шлях. Програми мають враховувати всі ці нюанси.

Безумовно, медична допомога – один із найважливіших аспектів. Багато ветеранів потребують регулярного лікування, особливо ті, хто має бойові поранення або посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Варто створити простий і швидкий доступ до лікарів, терапевтів, реабілітаційних центрів – місць, де люди справді розуміють, через що проходить ветеран.

Не менш важливою є психологічна підтримка. Далеко не кожен може самотійно впоратися з пережитим. Тут потрібна робота з фахівцями – психологами, психотерапевтами, бажано тими, хто має досвід саме у роботі з ветеранами. Добре працюють групові сесії, арт-терапія, навіть каністерапія – усе, що допомагає людині знову відчувати себе в безпеці та повернутися до повноцінного життя.

Ще один важливий напрям – це освіта та професійна підготовка. Багато ветеранів змінюють сферу діяльності після служби. І тут важливо дати їм доступ до курсів, де можна здобути нові знання чи навички. Наприклад, програми з ІТ, технічні професії, навчання підприємництву або стажування. Також треба враховувати, що не всім потрібен диплом — комусь просто важливо швидко знайти справу, яка приносить дохід і задоволення.

Власне, працевлаштування – ще одна серйозна тема. Ветерани стикаються з труднощами в пошуку роботи, особливо коли роботодавці не до кінця розуміють їхній досвід. Тут стануть у пригоді спеціалізовані центри, які допомагають написати резюме, підготуватися до співбесіди, знайти вакансії, а ще – налагодити зв'язки з компаніями, які готові брати на роботу ветеранів.

Та підтримка не має обмежуватися лише самими ветеранами. Соціальна інтеграція та підтримка родин – це теж дуже важливо. Адже війна змінює не лише самих бійців, а й тих, хто чекає їх удома. Потрібні програми, які допоможуть родинам адаптуватися: психологічна допомога, спільні заходи, підтримка у спілкуванні. Це можуть бути спортивні змагання, культурні події або просто зустрічі, де можна бути почутим.

Для тих, хто хоче почати свою справу, важливо надати фінансову підтримку. Не всі знають, з чого почати бізнес, куди звернутися по грант або як оформити документи. Тому добре, коли є програми для ветеранів-підприємців: і навчання, і консультації, і допомога з фінансуванням.

І ще одне – волонтерство. Ветерани можуть бути потужною силою для громади. Вони мають досвід, дисципліну, бажання бути корисними. Тож варто залучати їх до волонтерських ініціатив, проєктів для молоді, громадських акцій. Це дає змогу знову відчувати себе потрібним, знайти нові сенси та бути частиною суспільства.

Приклади міжнародного досвіду:

1.Сполучені Штати Америки. Програма Veterans Affairs (VA) пропонує широкий спектр послуг, включаючи медичне обслуговування, психологічну підтримку, освіту, перепідготовку та підтримку у працевлаштуванні. Особливістю є програма Vocational Rehabilitation and Employment (VR&E), яка надає ветеранам можливість здобути нові навички та працевлаштування. У США також успішно реалізуються програми підтримки ветеранів, що розпочинають власний бізнес.

2.Канада. Програма Canadian Veterans Affairs допомагає ветеранам адаптуватися через медичне обслуговування, психологічну реабілітацію, а також підтримку у створенні власного бізнесу. Програми Employment Assistance Services допомагають ветеранам знайти роботу, а також надають фінансову допомогу для старту бізнесу.

3.Австралія. В Австралії програма Department of Veterans' Affairs (DVA) включає медичну допомогу, психологічну реабілітацію та програми з працевлаштування. Важливим елементом є Employment Support Scheme (ESS), який допомагає ветеранам знайти роботу. Крім того, є спеціальні програми для ветеранів, які бажають започаткувати власний бізнес.

4.Великобританія. Veterans' Gateway в Великобританії є національним ресурсом, який надає ветеранам доступ до медичних послуг, психологічної підтримки, юридичних консультацій та допомоги у працевлаштуванні. Вона надає комплексну допомогу в адаптації ветеранів до цивільного життя.

Програма соціальної підтримки ветеранів для України:

Розвиток програм перекваліфікації. Україна може впровадити спеціалізовані курси для ветеранів у таких сферах, як ІТ, медицина, будівництво, бізнес та інші. Важливо також запровадити програми для стартапів, підтримку малих підприємств та бізнес-ініціатив.

Створення єдиної інформаційної платформи. В Україні потрібно створити інтерактивну платформу для ветеранів, яка надаватиме всю необхідну інформацію щодо доступних послуг та програм допомоги.

Розвиток психологічної підтримки. В Україні важливо розвивати програми психологічної допомоги, зокрема психотерапевтичні курси, арт-терапію, каністерапію та інші методи, які допомагають ветеранам впоратися з ПТСР.

Підтримка родин ветеранів. Програми підтримки повинні охоплювати не тільки ветеранів, а й їхні родини, допомагаючи їм адаптуватися та забезпечити соціальну інтеграцію.

Таблиця 3.2.

Шляхи реалізації комплексної програми для ветеранів

№	Назва програми	Мета програми	Як реалізувати	Приклад / Досвід інших країн
1	Єдина національна платформа для ветеранів	Забезпечити доступ до всієї необхідної інформації для ветеранів	Створити веб-платформу або мобільний додаток, що надасть інформацію про доступні програми, ресурси для підтримки, медичні послуги, юридичну допомогу та можливості працевлаштування	Великобританія: Veterans' Gateway
2	Медичне обслуговування та психологічна реабілітація	Забезпечити ветеранам якісне медичне обслуговування та підтримку в подоланні психологічних проблем	Розширити доступ до спеціалізованих медичних закладів, створити реабілітаційні центри для ветеранів, включаючи кваліфіковану психологічну допомогу, арт-терапію, каністерапію	США, Канада: медичні програми та психологічна реабілітація
3	Перекваліфікація та освіта	Надати ветеранам можливість отримати нові	Запровадити курси перепідготовки, стажування в різних	Канада: професійне

		навички для подальшого працевлаштування	сферах, створити партнерства з навчальними закладами та компаніями для практичної підготовки ветеранів	навчання через Veterans Affairs
4	Програми працевлаштування	Допомогти ветеранам знайти стабільне працевлаштування після повернення до цивільного життя	Створити центри підтримки працевлаштування, курси з написання резюме, співпрацювати з роботодавцями та підтримувати малий бізнес для ветеранів	Австралія: Employment Support Scheme (ESS)
5	Психологічна та соціальна підтримка родин ветеранів	Забезпечити підтримку родинам ветеранів, які також можуть потребувати допомоги	Організувати програми психологічної допомоги для родин, створити групи підтримки, семінари для покращення взаєморозуміння в родинях	США, Канада: програми підтримки родин ветеранів
6	Фінансова підтримка ветеранів та стартапи	Допомогти ветеранам створити власний бізнес або стати фінансово незалежними	Впровадити грантові програми для ветеранів, які хочуть започаткувати бізнес, з наданням консультацій та фінансування, створити програми мікrokредитування	США: програми для підтримки бізнесу ветеранів
7	Система соціальної підтримки через громадські організації	Забезпечити ветеранів підтримкою через громадські та волонтерські організації	Створити волонтерські програми, де ветерани можуть брати участь у громадських ініціативах, допомагати іншим ветеранам, організовувати культурні заходи	Україна: "Українська асоціація ветеранів", інші громадські організації
8	Соціальна інтеграція через	Повернути ветеранів до	Організувати спортивні заходи,	Великобританія: культурні та

	культурні та спортивні програми	активного громадського життя, допомогти їм знайти нові інтереси та хобі	культурні та творчі виставки, фестивалі для ветеранів, створюючи простір для соціалізації	спортивні заходи для ветеранів
9	Популяризація ветеранів через ЗМІ	Підвищити рівень поваги та підтримки до ветеранів через засоби масової інформації	Створити кампанії на підтримку ветеранів через телебачення, радіо, соціальні мережі, залучати ветеранів до участі в програмах, інтерв'ю, статтях	США: медіа-кампанії для популяризації ветеранів
10	Залучення міжнародної допомоги	Використовувати досвід міжнародних партнерів для створення ефективних програм	Створити партнерства з міжнародними організаціями для обміну досвідом та залучення ресурсів	НАТО, ЄС: досвід підтримки ветеранів в країнах-членах

Щоб підтримка ветеранів справді була дієвою, важливо дотримуватися кількох загальних, але дуже значущих рекомендацій. Перш за все, необхідний індивідуалізований підхід. Життєвий шлях кожного ветерана унікальний: хтось повертається після тривалого перебування в зоні бойових дій, інші – після поранень чи втрати побратимів. Такі різні обставини формують абсолютно різні потреби – і фізичні, і психологічні, і соціальні. Саме тому програми підтримки не можуть бути однаковими для всіх. Кожному потрібна особлива увага: комусь – допомога психолога, комусь – можливість пройти навчання або перекваліфікацію, а комусь – просто стабільна робота і розуміння від оточення.

Дуже важливо також налагоджувати співпрацю з бізнесом і громадськими організаціями. Саме в партнерстві народжується реальний результат. Приватні компанії можуть відкривати для ветеранів вакансії, розробляти адаптовані програми навчання на робочому місці, підтримувати бізнес-ініціативи через гранти чи наставництво. У свою чергу громадські організації часто першими бачать проблеми на місцях – вони ближче до людей, вміють чути і знають, як

правильно організувати допомогу. Об'єднавши ресурси держави, бізнесу і громадянського сектору, ми можемо створити середовище, в якому ветерани почуватимуться не забутими, а цінними.

Окремо варто наголосити на підвищенні обізнаності громадськості. На жаль, у мирному житті суспільство часто забуває, через що пройшли ветерани. Люди можуть не розуміти, з якими викликами вони стикаються щодня: тривожність, ПТСР, проблеми з адаптацією, пошук нової професійної ідентичності. Тому просвітницькі кампанії, інформаційні проєкти, документальні фільми, історії «з перших вуст» – усе це допомагає змінити ставлення суспільства. Коли ми знаємо більше – ми можемо співпереживати і діяти ефективніше.

У підсумку, ефективні програми підтримки ветеранів – це не лише про соціальні виплати чи одноразову допомогу. Це про створення цілісної системи, яка допомагає людині повернутися до повноцінного життя. Адаптуватися до нових умов, знайти гідну роботу, відчутися потрібною, побудувати майбутнє – саме в цьому полягає справжній успіх таких програм. І якщо держава, бізнес, громада і самі ветерани діятимуть разом – ця мета стане досяжною.

Удосконалення державної політики щодо соціальної адаптації ветеранів бойових дій в Україні є надзвичайно важливим завданням, яке потребує постійної уваги та вдосконалення. Після повернення з війни ветерани стикаються з цілим рядом труднощів, пов'язаних із адаптацією до цивільного життя, соціальними викликами та психоемоційними проблемами. Саме тому важливо зосередити зусилля на кількох ключових напрямках, які сприятимуть їх успішній реабілітації та інтеграції в суспільство.

Одним із найважливіших кроків у напрямку вдосконалення політики є створення цілісної системи підтримки ветеранів, яка охоплюватиме всі аспекти їхнього життя. Це включає медичне обслуговування, психологічну реабілітацію, перекваліфікацію та працевлаштування. Відповідно, необхідно розробити

державні програми, що будуть покривати всі ці аспекти і стануть платформою для надання медичних, психологічних та соціальних послуг. Такі програми можуть бути інтегрованими та забезпечувати постійну підтримку на всіх етапах адаптації ветеранів. Важливою частиною цих програм має бути співпраця між державними установами та громадськими організаціями, що дозволить створити більш ефективну інфраструктуру для ветеранів.

Ветерани часто стикаються з серйозними медичними та психологічними проблемами, серед яких найбільш поширеними є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та інші наслідки фізичних і психічних травм. У зв'язку з цим важливо розвивати медичні заклади, спеціалізовані на наданні допомоги ветеранам, зокрема через створення центрів для лікування ПТСР, арт-терапії та каністерапії. Для цього варто впроваджувати новітні методи реабілітації, які зарекомендували себе на міжнародному рівні. Зокрема, значну роль у цій сфері повинні відігравати психологи та психотерапевти, яких необхідно залучати до роботи з ветеранами на всіх етапах їхнього лікування та реабілітації.

Не менш важливим є перегляд та вдосконалення законодавства, що стосується соціального захисту ветеранів. В Україні необхідно привести закони та нормативні акти у відповідність до сучасних потреб ветеранів. Це включає вдосконалення механізмів надання компенсацій, соціальних пільг та медичних послуг. Зокрема, ветерани повинні мати реальну можливість отримати високоякісне медичне та психологічне обслуговування, яке фінансуватиметься державою. Важливо також провести глибокі реформи в системі соціального захисту, орієнтуючись на кращі європейські практики, щоб створити ефективну модель підтримки ветеранів.

Адаптація ветеранів до цивільного життя неможлива без забезпечення їм стабільного доходу, що в свою чергу, залежить від можливості працевлаштування. Важливо розвивати спеціальні програми, які допомагатимуть ветеранам знайти роботу через центри зайнятості або створювати власні бізнеси.

Такі програми повинні включати не лише пошук роботи, а й перекваліфікацію, організацію курсів навчання новим професіям, а також фінансову підтримку для започаткування бізнесу. Крім того, необхідно підтримувати ветеранів, які хочуть започаткувати власну справу, шляхом надання консультаційних послуг, а також допомоги в створенні малих підприємств. Взаємодія між державними органами, бізнесами та ветеранами є ключовою для успішного працевлаштування.

Не можна забувати і про родини ветеранів, оскільки саме вони часто стають першими, хто стикається з наслідками повернення людини з війни. Родини ветеранів також потребують підтримки, адже емоційні та психологічні навантаження можуть призвести до серйозних проблем у стосунках. Тому варто створювати програми, що допомагатимуть родинам адаптуватися до нових умов життя та надавати психологічну допомогу в складних ситуаціях. Сімейні групи підтримки можуть стати важливим елементом цього процесу.

Один з важливих аспектів адаптації ветеранів полягає в зміні ставлення суспільства до них. В Україні необхідно підвищити статус ветеранів, зокрема через активну медіа-пропаганду та культурні канали. Потрібно змінити стереотипи, що існують навколо ветеранів, формуючи позитивний образ таких людей не як тих, хто потребує допомоги, а як активних учасників суспільного життя, які можуть приносити користь своїм досвідом і знанням. Залучення ветеранів до різноманітних соціальних ініціатив та громадських проєктів дозволить не тільки підвищити їхній статус, але й вивести їх у публічну площину, що сприятиме інклюзивності та толерантності в суспільстві.

Оскільки проблема соціальної адаптації ветеранів є глобальною, важливо співпрацювати з міжнародними організаціями, щоб обмінюватися досвідом та використовувати кращі практики інших країн. Партнерство з країнами ЄС, США та Канадою, які вже мають багатий досвід у цій сфері, може значно полегшити процес адаптації ветеранів в Україні. Залучення міжнародних партнерів для

фінансування нових програм, обміну досвідом та технологіями може значно підвищити ефективність державної політики.

Ще одним важливим аспектом є підвищення рівня обізнаності суспільства щодо проблем ветеранів. Через освітні та культурні програми можна досягти того, щоб громадяни стали більш обізнаними щодо труднощів, з якими стикаються ветерани, та сформували толерантне ставлення до них. Проведення медіа кампаній, інтеграція теми ветеранів до навчальних програм в школах та університетах допоможе забезпечити краще розуміння проблем ветеранів і сприятиме їх інтеграції в суспільство.

Не менш важливим є використання сучасних технологій для покращення доступу ветеранів до послуг. Розробка мобільних додатків та онлайн-платформ для медичних, психологічних та соціальних послуг дозволить ветеранам легко отримувати необхідну допомогу, не виходячи з дому. Інноваційні технології можуть зробити процес адаптації набагато ефективнішим і доступнішим.

Ці напрямки можуть стати основою для вдосконалення державної політики, що дозволить ветеранам не тільки повернутися до мирного життя, а й успішно інтегруватися в суспільство, отримуючи належну підтримку та забезпечення.

Таблиця 3.3.

Напрямки вдосконалення державної політики

№	Напрямок	Перспектива	Підхід	Можливості
1	Розширення та інтеграція соціальних програм	Створення цілісної системи підтримки ветеранів, що включає медичну допомогу, психологічну реабілітацію, перекваліфікацію та працевлаштування.	Розробка державних програм, що охоплюють всі аспекти життя ветерана – від медичного обслуговування до адаптації до цивільного життя.	Спільні ініціативи між державними установами та громадськими організаціями, підтримка розвитку інфраструктури для ветеранів.
2	Модернізація медичних та	Поглиблення співпраці з	Запровадження спеціалізованих	Розширення ролі психологів та

	психологічних послуг	міжнародними організаціями для обміну досвідом у реабілітації ветеранів.	медичних закладів для ветеранів з фокусом на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), арт-терапію та каністерапію.	психотерапевтів у системі медичного обслуговування для ветеранів.
3	Удосконалення законодавчої бази	Перегляд та вдосконалення законів і нормативних актів, що регулюють соціальний захист ветеранів.	Вдосконалення законодавчих актів щодо компенсацій, соціальних пільг та підтримки ветеранів, зокрема надання реальної можливості отримувати медичне та психологічне обслуговування.	Проведення глибоких реформ у галузі соціального захисту ветеранів з урахуванням європейського досвіду.
4	Підтримка працевлаштування та створення робочих місць	Розвиток спеціальних програм для сприяння працевлаштуванню ветеранів через центри зайнятості та бізнес-інкубатори.	Впровадження механізмів перекваліфікації ветеранів, організація навчання новим професіям, підтримка ветеранських стартапів.	Створення програм взаємодії між підприємствами та ветеранами для працевлаштування.
5	Соціальна інтеграція та підтримка родин ветеранів	Залучення родин ветеранів до процесу адаптації через сімейні програми та групи підтримки.	Організація психологічної підтримки для родин ветеранів, створення програм для допомоги родинам у справлянні з емоційними навантаженнями.	Розвиток програм для родин ветеранів щодо психологічної реабілітації та адаптації до нових умов життя.
6	Популяризація внеску ветеранів в суспільство	Підвищення статусу ветеранів у суспільстві через медіа та культурні канали.	Проведення кампаній для зміни ставлення до ветеранів через телебачення, радіо та соціальні мережі. Формування	Залучення ветеранів до соціальних і громадських ініціатив для популяризації їхніх досягнень та внеску у розвиток держави.

			позитивного образу ветеранів.	
7	Міжнародне співробітництво та обмін досвідом	Використання досвіду інших країн у розробці національних програм адаптації ветеранів.	Спільна робота з міжнародними організаціями та країнами ЄС, США, Канадою для обміну досвідом в соціальній адаптації ветеранів.	Залучення міжнародних партнерів для фінансування та підтримки нових програм для ветеранів.
8	Підвищення рівня обізнаності та інклюзивності	Покращення обізнаності суспільства щодо проблем ветеранів через освітні та культурні програми.	Включення теми адаптації ветеранів до соціальних навчальних програм, медіа кампанії, спрямовані на формування толерантного ставлення до ветеранів.	Розвиток інклюзивної культури в Україні через соціальні кампанії та заходи на рівні громад.
9	Підтримка через технології та інновації	Використання цифрових платформ для покращення доступу до послуг ветеранам.	Розробка мобільних додатків та онлайн-платформ для доступу до медичних, психологічних, соціальних та фінансових послуг для ветеранів.	Використання інноваційних технологій для покращення процесу адаптації ветеранів до мирного життя.

Таким чином, основними напрямками вдосконалення державної політики щодо соціальної адаптації ветеранів є розширення та інтеграція соціальних програм, модернізація медичних та психологічних послуг, удосконалення законодавчої бази, підтримка працевлаштування та створення робочих місць, соціальна інтеграція та підтримка родин ветеранів, популяризація внеску ветеранів в суспільство, міжнародне співробітництво та обмін досвідом, підвищення рівня обізнаності та інклюзивності, підтримка через технології та інновації.

Висновок до третього розділу

Існуючі програми соціальної адаптації ветеранів в Україні демонструють певний прогрес, однак потребують суттєвих удосконалень. Серед найважливіших напрямків, де можна досягти покращення, є медична реабілітація, психологічна підтримка, працевлаштування та забезпечення житлом. Програми, які сприяють перекваліфікації ветеранів, вже мають потенціал, але для їхнього успіху необхідно збільшити фінансування та залучити міжнародних партнерів.

Міжнародний досвід в соціальній адаптації ветеранів може значно покращити українську систему. Співпраця з міжнародними організаціями дозволить Україні отримати не лише фінансування, але й найкращі практики, які можна буде адаптувати під умови нашої країни.

Успішна адаптація ветеранів – це не лише питання їх особистого благополуччя, але й питання національної стабільності. Тому створення ефективних програм адаптації, вдосконалення державної політики та активна участь громадських організацій допоможуть вирішити існуючі проблеми та створити умови для гідного життя ветеранів після повернення до мирного життя.

ВИСНОВКИ

Повернення ветеранів бойових дій до мирного життя в Україні – це складний і багатогранний процес, який включає в себе не тільки подолання фізичних травм, а й глибокі психологічні та соціальні виклики. Ветерани часто стикаються з серйозними труднощами, зокрема, з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), а також мають проблеми з адаптацією до цивільного життя. Тому, щоб вони могли успішно інтегруватися в суспільство, потрібен комплексний підхід, що включає медичну, психологічну, соціальну та правову підтримку.

Ветерани, які повертаються після бойових дій, потребують якісної медичної допомоги для лікування травм і психічних розладів, зокрема ПТСР. В Україні є обмежений доступ до спеціалізованих медичних установ, здатних надати допомогу в цих питаннях. Тому важливо створювати нові реабілітаційні центри для ветеранів та забезпечувати їх доступ до психотерапевтичних послуг.

Однією з головних проблем, з якими стикаються ветерани, є працевлаштування. Багато з них мають труднощі при поверненні на ринок праці, бо їм бракує необхідного цивільного досвіду або кваліфікації. Для вирішення цієї проблеми необхідно розвивати програми для перекваліфікації та сприяти розвитку підприємницьких ініціатив серед ветеранів, наприклад, надаючи їм кредити чи гранти на відкриття власного бізнесу.

Психологічна підтримка ветеранів має бути важливою складовою соціальної адаптації. Часто ветерани мають психічні проблеми, які ускладнюють їхній процес інтеграції в суспільство. Важливо створювати спеціалізовані центри, де ветерани зможуть отримувати психологічну допомогу, як індивідуально, так і в групах.

Важливо також забезпечити ветеранам активну участь у громадських процесах. Це не тільки сприятиме їхній реабілітації, але й допоможе налагодити

соціальні зв'язки. Потрібно змінювати ставлення суспільства до ветеранів, висвітлюючи їхній внесок у розвиток країни через медіа та соціальні кампанії.

Завдяки правовим та адміністративним ініціативам можна значно полегшити життя ветеранів, адже багато з них стикаються з труднощами при отриманні пільг чи доступу до медичних послуг. Створення програм для роз'яснення прав ветеранів і спрощення бюрократичних процедур значно полегшить цей процес.

Не менш важливим є створення інклюзивної та доступної культурної середовища для ветеранів, особливо для тих, хто отримав важкі фізичні травми. Суспільство повинно стати більш відкритим і забезпечити рівний доступ ветеранів до всіх аспектів життя, включаючи державні установи, соціальні послуги, а також культурні та спортивні заходи.

Існуючі програми соціальної адаптації ветеранів в Україні демонструють певний прогрес, однак потребують суттєвих удосконалень. Серед найважливіших напрямків, де можна досягти покращення, є медична реабілітація, психологічна підтримка, працевлаштування та забезпечення житлом. Програми, які сприяють перекваліфікації ветеранів, вже мають потенціал, але для їхнього успіху необхідно збільшити фінансування та залучити міжнародних партнерів.

Міжнародний досвід в соціальній адаптації ветеранів може значно покращити українську систему. Співпраця з міжнародними організаціями дозволить Україні отримати не лише фінансування, але й найкращі практики, які можна буде адаптувати під умови нашої країни.

Успішна адаптація ветеранів – це не лише питання їх особистого благополуччя, але й питання національної стабільності. Тому створення ефективних програм адаптації, вдосконалення державної політики та активна участь громадських організацій допоможуть вирішити існуючі проблеми та створити умови для гідного життя ветеранів після повернення до мирного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щудло С., Волович В. Адаптація соціальна. Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/Адаптація соціальна](https://vue.gov.ua/Адаптація_соціальна)
2. Бриндіков Ю. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2019. 559 с.
3. Вдовиченко Т. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення. Світ фінансів. 2017. № 1 (50). С. 166–180.
4. Красильщиков А. Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах). Демографія та соціальна економіка. 2005. № 2. 117–125.
5. Озерський І. Нейтралізація посттравматичного стресового розладу демобілізованих бійців АТО. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: збірник наукових праць. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. С. 367–371.
6. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190. 2024 р., № 1 315
7. Концепція Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року № 1068- р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2013-%D1%80#Text>

8. Жиленко Р. Соціальна адаптація військовослужбовців в сучасній науковій літературі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Вип. 2 (45). С. 61–69.
9. Cooper, L., Caddick, N., Godier, L., Cooper, A., Fossey, M. Transition From the Military Into Civilian Life: An Exploration of Cultural Competence. *Armed Forces & Society*. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/312116394_Transition_From_the_Military_Into_Civilian_Life_An_Exploration_of_Cultural_Competence/download
10. Brewin, C., Andrews, B., Valentine, J. Metaanalysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 2000. 68. P. 748–766.
11. Solomon, Z., Mikulincer, M., Benbenishty, R. Combat stress reaction-Clinical manifestations and correlates. *Military Psychology*. 1989. № 1. P. 35–47.
12. Лесков В. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» К., 2008. 20 с.
13. Мамаєв Д. Ю. Трансформація поняття «соціалізація» та її механізмів в історичному аспекті. *Сучасні проблеми психології*. 2000. № 7. С. 413-422.
14. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T223200?an=909190>
15. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 432 «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/173-2019-%D0%BF#Text>

17. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#>
18. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології: від античності до початку ХХ ст. Київ : Либідь, 1993. 336 с.
19. Черниш Н.Й. Соціологія: курс лекцій. Львів. : «Кальварія», 2003. 544 с.
20. Артеменко А., Батаєва К. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС: монографія. Харків: Вид-во ХГУ «НУА», 2022. 192 с.
21. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. URL: <http://litopys.org.ua/weber/wbs08.htm>
22. Головка О.В. Війна і мир у науковій спадщині Пителима Сорокіна. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця, 2022. С. 207-210.
23. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
24. Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
25. Abrutyn S. Revisiting Institutionalism in Sociology Putting the «Institution» Back in Institutional Analysis. Routledge. 2015, 258 p.
26. Соціологічна спадщина Ф. Знанецкого і У. Томаса. URL: <http://elbib.in.ua/sotsiologichne-spadschina-f-znanetskogo-i-u-tomasa-zahidnasotsiologiya.html>

27. Кислинська Д.М., Мілорадова Н.Є. Цінності та ціннісні орієнтації в психологічних теоріях. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2016. Вип. 53. С. 64-73.
28. Сапіга В.С. Державне регулювання соціалізаційних процесів серед молодих осіб у Збройних силах України: мотиваційно-психологічний аспект. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. URL: <http://surl.li/oqtlh>
29. Семенов С.С., Громико О.В., Фалько С.А. Громадянські свободи військовослужбовця: посилена необхідність та компенсація обмежень. Честь і закон. 2014. № 1 (48). С. 51-57.
30. Мартиненко С.О. Соціальна адаптація учасників воєнних конфліктів як технологія попередження соціальної напруги. Габітус. 2020. Т.1. № 12. С. 57- 62. URL: http://habitus.od.ua/journals/2020/12_2020/part_1/12.pdf
31. Іцкович Г. Негативні копінг-стратегії для подолання посттравматичного стресового розладу. Американський Департамент у Справах Ветеранів. URL: <http://surl.li/oqqup>
32. Красильщиков А.Л. Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах). Демографія та соціальна економіка. 2005. № 2. С. 117-125.
33. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viynny-domyrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>
34. Мacionis J. Sociology. 2011. Toronto : Pearson Canada. 654 p.
35. Проєкт «Норвегія – Україна». Міжнародний фонд соціальної адаптації. URL: <https://ifsa.kiev.ua/proekt-ukraina-%E2%80%93-norvegiya/>
36. Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://data.mva.gov.ua/>

37. Основні моделі індивідуальної роботи з випадком (social casework). URL:http://megalib.com.ua/content/2711_Osnovni_modeli_individyalnoi_roboti_z_vipadkom_social_casework.html
38. Потреби ветеранів 2023. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/>
39. Повернення ветеранів у цивільні професії. URL: <https://ain.ua/2023/11/23/povernennya-veteraniv-u-czyvilni-profesiyi/>
40. Впровадження сучасних видів реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів ЗСУ. URL: <https://kr-tmo.mvs.gov.ua/news/show/110>
41. Михайлов Б.В., Чугунов В.В., Курило В.О., Саржевський С.Н. Посттравматичні стресові розлади : Навчальний посібник / Під заг. ред. проф. Б. В. Михайлова. Вид. 2-е, перероблене та доповнене. Харків : ХМАПО, 2014. 223 с.
42. Rehabilitation services. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/healthsupport/mental-health-and-wellness/rehabilitation-services>
43. Social Support, Help-Seeking, and Mental Health Outcomes Among Veterans in Non-VA Facilities: Results from the Veterans' Health Study /Adams R., Urosevich G., Hoffman S., H. Kirchner H., Johanna C., Hyacinthe J., Figley Ch., Boscarino J.J., Boscarino J.A. Mil Behav Health. 2017. 5(4). C.393-405. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5663244/>
44. Ketcheson F., Lisa King L., J Don Richardson J. Association between social support and mental health conditions in treatment-seeking Veterans and Canadian Armed Forces personnel. Journal of Military, Veteran and Family Health. Volume 4 Issue 1, 2018, pp. 20-32. URL: <https://jmvfh.utpjournals.press/doi/10.3138/jmvfh.2017-0001>
45. Мурашенко А. Соціальна адаптація військових та військовополонених. URL: <http://surl.li/oqsiu> (дата звернення: 01.11.2023).

46. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП Вид. дім «Персонал», 2017. 160 с.
47. Паніна Н.В. Технологія соціального дослідження. Київ: Наукова думка, 2007. 320 с. 42. Social Research Glossary. URL: <https://www.qualityresearchinternational.com/socialresearch/documentanalysis.htm>
48. 6 steps to conducting online survey. URL: <https://www.smartsurvey.co.uk/articles/6-steps-to-conducting-an-online-survey>
49. Guide to the design and application of online questionnaire surveys / Regmi P.R., Waithaka E., Paudyal A., Simkhada P., Teijlingen E. de. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5506389/>
50. Sincero S. Online surveys. URL: <https://explorable.com/online-surveys> дата звернення:
51. Social services top list of needs for post-9/11 combat veterans. A new study from Brown University's Costs of War Project shows that Veterans Affairs investments in educational and vocational training have doubled since 2002. URL: <https://www.brown.edu/news/2017-02-13/vets>
52. The Effect of Social Support Skill-training Group Intervention on Perceived Social Support in Veterans with Posttraumatic Stress Disorder / Sirati-Nir M., Khaghanizade M., Rahimi A., Khazaei M., Ghadirian F. Iran J Nurs Midwifery Res. 2018 Jul-Aug. № 23(4). pp. 272–276. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6034520>
53. Social Support and Belongingness as Protective Factors. URL: https://www.mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/docs/Literature_Review_FSTP_Social_Support_508_FINAL_07-11-2019.pdf
54. Pollmann J., Nielsen A., Skovdal M. Misguided social support? How Danish veteran families affected by PTSD experience formal and informal social support. Social Sciences & Humanities Open. 2023. Volume 7. Issue 1. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291123000670>

55. The Importance of Community Support for Veterans. URL: <https://nvhs.org/the-importance-of-community-support-for-veterans/>
56. Абрамов Є.В. Адаптація військовослужбовців, звільнених в запас як інструмент забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Економіка і організація управління. 2016. Випуск 2 (22). С. 259-265.
57. Берездецька Л. Особливості користування державними програмами демобілізованими учасниками АТО в українському суспільстві. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Київ, 2016. Випуск 1/2 (29-30). С. 30-38.
58. Буряк О.О., Гіневський М.І. Соціальна адаптація армії України до нових умов існування. Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. Харків, 2014. Випуск 4(41). С. 160-166.
59. Вдовиченко Т. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення. Світ фінансів. 2017. № 1 (50). С. 166–180.
60. Громадська організація «Всеукраїнська правозахисна організація «Юридична сотня». Аналітичний звіт. Виконання Плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції. 2017. URL: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Analitic_Report_2017_359r.pdf
61. Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО. Соціологічне опитування демобілізованих. 2017. URL: <http://dsvv.gov.ua/presentation/sotsiologichne-opytuvannya-demobilizovanyh.html>
62. Красильщиков А.Л. Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах). Демографія та соціальна економіка. 2005. № 2. С.117-125.
63. МБФ «Відродження, Психологічна кризова служба України. Психологічна та соціальна допомога очима ветеранів АТО. 2016. URL:

[http://www.psychservice.org/wp-content/uploads/2016/03/Дослідження-
“Психологічна-та-соціальнодопомога-очима-ветеранів-АТО”.pdf](http://www.psychservice.org/wp-content/uploads/2016/03/Дослідження-“Психологічна-та-соціальнодопомога-очима-ветеранів-АТО”.pdf)

ДОДАТКИ

Аналіз оцінки потреб ветеранів та шляхів їх вирішення

№	Потреби ветеранів	Оцінка ситуації в Україні	Шляхи вирішення
1	Медична допомога	Ветерани часто стикаються з проблемами фізичного та психічного здоров'я після повернення з війни, зокрема з ПТСР, травмами. Доступ до спеціалізованих медичних послуг обмежений.	<ul style="list-style-type: none"> - Розвиток і модернізація спеціалізованих медичних закладів - Розширення доступу до програм психологічної реабілітації - Мобільні медичні бригади
2	Психологічна підтримка	Відсутність регулярної психологічної допомоги. Самотність та емоційні труднощі спричиняють психічні розлади.	<ul style="list-style-type: none"> - Державні програми психологічної підтримки - Групові та індивідуальні консультації - Співпраця з соціальними службами і НУО
3	Працевлаштування та економічна підтримка	Труднощі з працевлаштуванням через відсутність цивільної кваліфікації або фізичні обмеження.	<ul style="list-style-type: none"> - Програми перекваліфікації - Підтримка підприємництва ветеранів - Державні пільги та базові виплати
4	Соціальна інтеграція та підтримка родин	Адаптація ускладнюється без підтримки родини. Можливі міжособистісні конфлікти.	<ul style="list-style-type: none"> - Психологічна допомога для родин - Освітні курси для членів сім'ї ветеранів - Програми соціальної адаптації
5	Підвищення суспільного статусу ветеранів	Ветерани часто стигматизуються, не відчувають вдячності з боку суспільства.	<ul style="list-style-type: none"> - Медіакампанії з популяризації ролі ветеранів - Культурні та соціальні заходи - Участь ветеранів у громадських ініціативах
6	Правова та адміністративна підтримка	Складнощі з оформленням пільг, компенсацій і доступом до послуг через бюрократію.	<ul style="list-style-type: none"> - Спрощення процедур - Правові

			<p>консультації</p> <ul style="list-style-type: none"> - Єдині центри з обслуговування ветеранів
7	Інклюзивність та доступність	Ветерани з інвалідністю мають обмежений доступ до установ, транспорту, інфраструктури.	<ul style="list-style-type: none"> - Безбар'єрний простір - Інфраструктурна доступність - Інклюзивна політика на державному рівні
8	Залучення до міжнародного досвіду	В Україні ще недостатньо реалізовано практик з досвіду інших країн щодо адаптації ветеранів.	<ul style="list-style-type: none"> - Співпраця з міжнародними організаціями - Фінансова підтримка міжнародних донорів - Запозичення моделей соціальної адаптації